

Budapesti Corvinus Egyetem
Társadalomtudományi Kar
Nemzetközi Tanulmányok Intézet

**Az LMBT közösség jog- és érdekérvényesítése a civil
szervezetek közreműködésével**

Készítette: Maslenka Fanni
Nemzetközi tanulmányok alapszak
Európai integráció szakirány
Szakszeminárium-vezető: Kirs Eszter

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	2
1.1. A kutatás célja, a téma indoklása	2
1.2. A dolgozat felépítése	4
1.3. Fogalmi tisztázás	5
1.4. Időbeni és térbeli lehatárolás	6
2. A bíróságtól a civil szféráig: az LMBT jogok érvényesítése hazai és nemzetközi szinten	7
2.1. Az LMBT jogvédelem alapjai: a diszkrimináció tilalma	7
2.2. Házasság és családjog: a történelmi hagyományok béklyói	9
2.2.1. <i>Az intézményesült diszkrimináció felszámolása a büntetőjogban</i>	10
2.2.2. <i>A házasság alternatív formái: a bejegyzett élettársi kapcsolat</i>	12
2.2.3. <i>A gyermekvállalásra vonatkozó szabályok</i>	14
2.2.4. <i>Az átalakuló társadalmi szerkezet</i>	16
2.2.5. <i>Következtetések</i>	18
2.3. A diszkrimináció intézményesült szinterei - Az oktatás	19
2.3.1. <i>Az oktatási intézményen belüli diszkrimináció</i>	20
2.3.2. <i>Az iskolai diszkrimináció következményei</i>	21
2.3.3. <i>Növekvő szerepvállalás, tartós eredmények</i>	23
3. A hatékonyabb érdekképviselő lehetséges módszerei	25
3.1. Az előítélet vezérelte erőszakos támadások elleni küzdelem	25
3.2. Civil szervezetek: legitimáció és reputáció	27
3.2.1. <i>Intézményesültség és függetlenség</i>	27
3.2.2. <i>A hatékonyságnövelés lehetséges módszerei</i>	28
3.2.3. <i>Együttműködés a civil szférán belül, és kívül</i>	29
4. Konklúzió	30
5. Irodalomjegyzék	32
6. Mellékletek	37
1. számú melléklet: Kifejezések, meghatározások	37
2. számú melléklet: Intézmények, szervezetek	40

1. Bevezetés

1.1. A kutatás célja, a téma indoklása

A diszkrimináció tilalma, vagy más néven az egyenlő bánásmód elve, egy rendkívül sokrétű kógens norma, melynek a való életbe történő (sikeres) adaptációja az egymást követő generációk tudatos együttműködését igényli. Az eredményeit tekintve ugyan előremutató fejlődési utat bejárt jogterületen továbbra is jelentős elmaradások mutatkoznak a kisebbségben lévő társadalmi csoportok jogegyenlőségének megvalósításában. Ebből a feltételezésből kiindulva vizsgálatom tárgyának egy olyan, hátrányos megkülönböztetésnek kitett csoportot választottam, melyben a tagok jogainak érvényre juttatása mind a mai napig komoly akadályokba ütközik.

A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (a továbbiakban: LMBT) emberek szexuális irányultságon és/vagy nemi identitáson alapuló hátrányos megkülönböztetése nem csupán az emberi méltósághoz való jog sérülését eredményezi, de komoly nehézségeket okoz bizonyos állampolgári jogok érvényesítésében is.¹ A diszkriminációs esetek feltárásával foglalkozó hazai és nemzetközi kutatások arra engednek következtetni, hogy az LMBT közösséggel szembeni fenntartások sok esetben a strukturált emancipációs törekvések hiányából, és az esélyegyenlőségi irányelvek olykor felszínes implementálásából fakadnak.

Az LMBT közösségre közvetlen hatást gyakorló törvények és határozatok vonatkozásában a szabályozási rendszer mind nemzeti, mind európai szinten látványos korszerűsítésen ment keresztül, ellenben a társadalmi megítélés és viszonyulás nem feltétlenül követi ezt a innovatív fejlődési trendet.² Meglátásom szerint az eltérés legfőbb oka abban rejlik, hogy a csupán elméleti síkon létező, megvalósítás előtt álló jogszabályok megfelelő közvetítő közeg hiányában nem képesek maradéktalanul beépülni az adott társadalom normarendszerébe. Ebből a megközelítésből kiindulva az ok-okozati összefüggés a civil társadalom, azon belül is a civil szervezetek szerepvállalásának fokozódó jelentőségét helyezi kilátásba.

¹ Magyarország Alaptörvénye II. cikk /2011. 04. 25./.

² Európai Bizottság (2012): *Special Eurobarometer 393; Discrimination in the EU in 2012*. TNS Opinion & Social, 2012. [http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf] (Letöltve: 2016. 11. 02.).

Az érvelés vezérfonalát az azonos nemű párok jogi lehetőségeinek elemzése, és az oktatási körülmények feltérképezése határozta meg. Az előbbi esetben a szexuális irányultság és/vagy nemi identitás szerinti diszkrimináció elleni küzdelem létjogosultságát egy olyan terület vizsgálatával támasztottam alá, ahol meglátásom szerint az egyik legtöbb kapcsolódási pont található az LMBT közösség és a többségi társadalom között. Az azonos nemű párok esetén a megkülönböztetésből fakadó nehézségeket egy olyan nézőpontból közelítettem meg, melyben a közös értékeket hangsúlyoztam, továbbá a gyermekvállalás témakörének beemelésével az LMBT személyekre vonatkozó jogi korlátok következményeit a gyermek érdekeinek sérülésére vetítettem ki.

A fejezet második részében az oktatási intézményeken belül megvalósuló diszkriminációs esetek kiemelt tárgyalása elsősorban azzal indokolható, hogy a szocializáció folyamatában, a családot követően, ez a második legfontosabb szintér, ahol a gyermekek elsajátítják a viselkedéskultúra alapjait. Ebből kifolyólag úgy vélem, hogy egy elfogadó társadalmi közeg kialakításához az iskolán belüli képzések jelenthetik az egyik legkézenfekvőbb és leghatékonyabb eszközt a civil szervezetek számára.

Mindezek alapján dolgozatom arra a feltevésre épül, hogy a szexuális irányultság és/vagy nemi identitás szerinti hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemben számottevő előrelépést lehetne elérni a civil szervezetek döntéshozatali és jogalkotói mechanizmusokban betöltött súlyának növelésével. A jelen érvelés koncepciójának központi elemét az LMBT jog- és érdekvédelem fejlődésének, és az ehhez fűződő nehézségek folytatóságának kettősége adja.

Véleményem szerint a jogszabályi változtatások érdembeli érvényesülését a civil szervezetek tevéleges közreműködésén keresztül hatásosabban lehetne biztosítani, mivel az LMBT közösség társadalmon belüli megítélését közvetlenül tudják befolyásolni. Mindezekből kiindulva kutatásom célja alátámasztani a feltételezést, miszerint az állami szervek és a civil szektor közti kölcsönös segítségnyújtás elmélyítése valódi különbséget tudna teremteni a diszkriminatív gyakorlatoknak kitett csoportok, kiváltképp a szexuális kisebbségek érdekeinek jelenlegi és jövőbeli megítélésében.

1.2. A dolgozat felépítése

A dolgozat alapfeltevéseinek megállapításához az emberi jogok nemzetközi védelmének kialakulására támaszkodtam. A kutatás irányvonalát végül ebből kiindulva konkretizáltam, leszűkítve a vizsgálandó jogterületet a diszkrimináció tilalmára.

Az első fejezet bevezető részében a diszkrimináció tilalma alá vont jogterületek bővülésének folyamatát vizsgáltam, kezdve az Egyesült Nemzetek Szövetségének (a továbbiakban: ENSZ) égisze alatt született nyilatkozatokkal és szerződésekkel, majd tovább haladva az Európai Unió belüli LGBT jog- és érdekvédelem kezdeti lépéseinek bemutatása felé. A terjedelmi korlátra való tekintettel a diszkriminációmentesség elvének vizsgálata csupán annyiban érinti a szexuális irányultságon és/vagy nemi identitáson kívüli védett tulajdonságokat, hogy azok a történeti áttekintés keretbe foglalását egységessé tudják tenni.

A regionális szinten mérőföldkőnek számító intézményi- és szabályozásbeli változásokat az Emberi Jogok Európai Egyezményének rendelkezéseinek keresztül szemléltettem, különös figyelmet fordítva az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára. Az összehasonlítás harmadik elemeként a magyarországi jogszabályi környezet fejlődését ismerttettem, elővezetve az alkotmánymódosítások ellenére további fejlesztéseket igénylő területeket.

A diszkrimináció tilalmáról rendelkező dokumentumok áttekintését követően az egyenlő bánásmód elvének érvényesülését két olyan terület perspektívájából közelítettem meg, melyek gyakran válnak a hátrányos megkülönböztetés közösségi színtereivé.

A hatályos törvények gyakorlati megvalósulását elsőként a bejegyzett élettársi kapcsolat és a családjog vonatkozásában vizsgáltam. Ebben az alfejezetben az elemzés fókuszja az azonos neműek közti szexuális kapcsolat dekriminalizációjától kiindulva fokozatosan terelődik át a szexuális irányultság alapján jogtalanul elkülönített beleegyezési korhatár kérdésére. Ezt követően a bejegyzett élettársi kapcsolat és a házasság jogintézménye közti különbségek kerültek a vizsgálat homlokterébe. Záró gondolatként a gyermekvállalás korlátozott lehetőségei, és a demográfiai folyamatok közti összefüggések kapcsán fogalmaztam meg észrevételeimet, egyidejűleg utalva a következő fejezetben tárgyalt oktatási körülmények jelentőségére.

A fejezet második részében az LGBT közösség helyzetét és a civil szervezetek szerepvállalását az oktatáson belüli intézményesült diszkrimináció kontextusában vizsgáltam. Az intézményi háttér hiteles szemléltetéséhez a tantervekből, és a hozzájuk fűzött véleményekből indultam ki. Szűkítve az elemzés spektrumát, dolgozatomban a gyermekek szexuális- és mentális fejlődését tárgyaló kutatások révén ismertettem a fejlesztést igénylő területeket. Mindezek után, mérlegelve az érintett civil szervezetek kapacitását, és a javasolt módosítások megvalósíthatóságát, elemeztem az elmaradások felszámolásához, és az innovációhoz szükséges lépéseket.

A záró fejezetben a civil szervezetek jellemzőinek elemzése előtt említésszerűen kitértem az erőszakos támadások elleni küzdelemre, ez a vizsgálat azonban a dolgozat struktúrájában nem tölt be hangsúlyos szerepet. A kitekintést követően a fejezet, és egyben az elemzés lezárásaként, az LGBT közösséget meghatározó jogszabályok mentén értékeltem a civil társadalom érdekérvényesítési képességét és igényét, majd erre reflektálva meghatároztam a jogegyenlőség és társadalmi elfogadottság növelésének lehetséges módszereit.

1.3. Fogalmi tisztázás

A dolgozatban tárgyalt témakör kifejtése során számos jogi szakkifejezést, és fogalmat használtam, ennek okán az értelmezés és az átláthatóság megkönnyítése érdekében szükségesnek találtam tisztázni alkalmazásuk módját.

Az elemzés során az emberi jogokat helyenként az alapvető jogok szinonimájaként alkalmaztam, mely meghatározás az államok által elismert, és a jogrendszerekbe átültetett emberi jogokra vonatkozik, míg az előbbi azokat a jogokat és szabadságokat foglalja magába, amelyek minden embert születésüktől fogva egyenlően megilletnek.³ Ennek mintájára, a szóismétlés elkerülése érdekében, a diszkrimináció tilalmát az egyenlő bánásmód elvével, a diszkriminációmentesség elvével, illetve a hátrányos megkülönböztetés tilalmával helyettesítettem.

A jogtudomány területéről kölcsönözött kifejezésekhez hasonlóan a civil szervezetekkel kapcsolatos fogalmak és meghatározások áttekintése is lényeges. Mindenekelőtt a civil társadalom és a civil szektor közti különbségekre érdemes felhívni a figyelmet. Az előbbi kifejezés az állampolgárok önkéntes alapú szerveződését jelenti,

³ Halmai Gábor – Tóth G. Attila (2003): *Emberi Jogok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. p. 29.

melynek célja a közösségi szintű érdekek megjelenítése és védelme, de mindeközben tevékenységük nem profitorientált, és nincsenek politikai ambícióik sem.⁴ Ehhez képest a civil szektor a civil szervezetek összefoglaló elnevezése, mely határozottan elkülönül az állami és az üzleti szektortól.⁵ Az elemzésben a civil megjelölésnek a harmadik, illetve a nonprofit jelzők feleltethetők meg, továbbá helyenként a civil szféra kifejezést használtam.

1.4. Időbeni és térbeli lehatárolás

A dolgozatban tárgyalt időintervallum az ENSZ Alapokmányának 1945. évi elfogadásától indul. A kutatásban felhasznált dokumentumok időrendi sorrendjéből következően a kutatást a 2015 novemberétől ez év novemberéig tartó, UNI-FORM elnevezésű nemzetközi projekt bemutatásával kívánom lezárni. Tekintettel a vizsgálat időszak hosszára, a dolgozaton belül a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemben bekövetkezett jelentősebb változások mentén szűkítettem le a fókuszpontok körét.

A diszkriminatív gyakorlatok felszámolásáért folyó küzdelem határokon átnyúló jellegét és jelentőségét a dolgozat elemi részeként jelenítettem meg. A magyarországi jogi- és társadalmi környezet mélyreható és objektív bemutatása érdekében a hatályos törvényekből, és az Alkotmánybíróság ítélkezési gyakorlatából indultam ki. Mindemellett ügyeltem az uniós direkciónal való hasonlóságok, és az attól való eltérések feltérképezésére is. Ebből kifolyólag elsősorban az UNESCO, az ILGA-Europe civil ernyőszervezet, és az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége által készített felméréseket és jelentéseket elemeztem.

Dolgozatomban nem tértem ki a civil szervezetek intézményi felépítésének részletes bemutatására, csupán az LMBT érdekvédelem aspektusából általam jelentősnek ítélt szempontokat ismertettem, miután a civil szféra önmagában is egy különálló elemzés tárgyát képezhetné. Ezen felül a dolgozatban vizsgált területeken az LMBT közösséget alapvetően homogén egységként kezeltem, ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy ez a fogalmi kategória kiegészülhet a szexuális irányultság és/vagy nemi identitás által meghatározott egyéb csoportokkal is.

⁴ Nilda (2005): p. 9.

⁵ Uo. p. 9.

2. A bíróságtól a civil szféráig: az LGBT jogok érvényesítése hazai és nemzetközi szinten

„...a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű embereket egyaránt ugyanazok a jogok illetik meg, mint mindenki más. Ők is szabadnak és egyenlőnek születtek, és én teljes válszélességgel támogatom az emberi jogokért folytatott harcukat.”

(Ban Ki Moon, ENSZ főtitkár)

2.1. Az LGBT jogvédelem alapjai: a diszkrimináció tilalma

Az emberi jogok nemzetközi védelmének megszilárdulása az ENSZ Alapokmányának elfogadásával vette kezdetét a 20. század második felében.⁶ Az Alapokmány rendelkezéseinek jóvoltából az egyenlőség elve a kötelező erővel bíró normarendszer részévé vált.⁷ Kezdetben a hátrányos megkülönböztetésre okot adó tulajdonságok közül csupán négy – a faj, a nem, a nyelv és a vallás - került nevesítésre, a taxatív lista azonban az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (a továbbiakban: Nyilatkozat) hatályba lépését követően tovább bővült.⁸

A Nyilatkozat részletesebb, kilencelemű felsorolása a politikai vagy bármely más véleményt, a nemzeti vagy társadalmi eredetet, a vagyont, és a születést is a diszkriminációs alapok között említi.⁹ Mindezek nyomán az emberi jogok és az alapvető szabadságok széleskörű védelmére számos, jogterületenként elkülönülő, univerzális egyezmény látott napvilágot. Világpolitikai súlyánál fogva a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kétségkívül az egyik legmeghatározóbb mindközül, melyben a rendelkezések hivatkozhatóságára a Nyilatkozatban alkalmazott megkötésekhez hasonló korlátozás került bevezetésre.¹⁰ Ennek értelmében a diszkriminációmentesség vonatkozásában „a különbségtétel csak az ebben a Nyilatkozatban felsorolt jogokkal összefüggésben értelmezhető”.¹¹

A fajsúlyos nemzetközi egyezmények mellett regionális szinten is kezdett kibontakozni az emberi jogok védelme, és a diszkrimináció tilalmának beemelése a jogalkotásba. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: Egyezmény)

⁶ Halmai – Tóth (2003): p. 66-67.

⁷ ENSZ Alapokmány I. Fejezet 1. cikk /1945. 10. 24./.

⁸ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 2. cikk /1948. 12. 10./.

⁹ Uo. 2. cikk.

¹⁰ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. cikk (1) /1976. 03. 23./.

¹¹ Szemesi Sándor (2010): *A diszkrimináció tilalma az emberi jogok európai rendszerében és a magyar jogrendben*. Kül-Világ, VII. évfolyam 2010/4. szám. p. 5.

1953. évi hatálybalépése egy olyan időtálló jog- és intézményrendszer kiépülését alapozta meg, mely mind a mai napig az Unió tagállamainak és állampolgárainak jogi egyenlőségét szolgálja.¹² Párhuzamba állítva a fentebb említett szerződésekkel, az Egyezmény 14. cikke a nemzeti kisebbséghez való tartozást, mint a megkülönböztetés tilalma alá eső, újonnan megnevezett jogalapot, a védendő tulajdonságok közé sorolta.¹³ A tilalom hatályának kiszélesítése mellett az Egyezmény talán legkiemelkedőbb vívmányának az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: Bíróság) felállítása tekinthető.¹⁴

A strasbourgi székhelyű Bíróság joghatósága az Egyezmény, és a hozzá csatolt kiegészítő jegyzőkönyvek keretén belül értelmezhető, illetve ezek alapján jogosult eljárni az elé terjesztett államközi és egyéni ügyekben.¹⁵ A Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyv 2005. évi hatálybalépésével a Bíróság a diszkriminációmentesség érvényesülésének egy magasabb fokú biztosítékát tudta bevezetni az Unió tagállamainak és állampolgárainak viszonyában.¹⁶ Noha a nemzetközi jogorvoslati lehetőség kiszélesítése nagyban hozzájárult az LMBT közösség jogérvényesítési képességének megerősödéséhez, a szexuális irányultság és/vagy nemi identitás alapján okozott jogsérelem orvoslására továbbra sem született kötelező érvényű uniós szabályozás.¹⁷

A nemzetek feletti intézmények megjelenése, és az államok közti együttműködés intenzitásának erősödése fokozatosan elvezetett a nemzeti jogrendszerek átalakulásához és egységesedéséhez. A folyamat eredményeképp a diszkrimináció tilalmának és az egyenlőség elvének térnyerése a hazai emberi jogi gyakorlat fejlődésében is jól nyomon követhető.

Kezdetben az 1949. évi XX. törvény az Alapokmányban és a Nyilatkozatban megnevezett védendő tulajdonságok közül mindössze hármat emelt be a Magyar

¹² Kondorosi Ferenc (2001): *Az Emberi Jogok Európai Rendszere és Védelme*. In: Európai Füzetek 8., Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém, 2001. p. 43.

¹³ Emberi Jogok Európai Egyezménye 14. cikk /1953. 09. 03./.

¹⁴ Uo. II. Fejezet 19. cikk.

¹⁵ Uo. II. Fejezet 32. cikk.

¹⁶ Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez /2005. 04. 01./.

¹⁷ UNICEF (2014): *A szexuális irányultságon és/vagy nemi identitáson alapuló, gyermekekre és szülőkre irányuló diszkrimináció felszámolása*. [http://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/01/unicef_allasfoglalas_lmbt.pdf] (Letöltve: 2016. 11. 02.). p. 3.

Népköztársaság Alkotmányába.¹⁸ Az elkövetkezendő évek során az Alkotmányt több ízben módosították, a diszkriminációmentesség elvének érvényesülésében azonban az 1972. évi alkotmányreform hozta meg az első jelentős változást.¹⁹ A módosítás folytán a hátrányos megkülönböztetés tilalmának személyi- és tárgyi hatálya egyaránt kiszélesedett, még inkább igazodva ez által az európai joggyakorlathoz és normákhoz.²⁰ Végül az emberi jogi alapelvek implementálásának folyamata az 1989. évi XXXI. törvény életbelépésével teljessé vált, lényegi elmozdulást eredményezve a nemzetközi szerződésekben rögzített jogok és kötelezettségek teljes körű átvállalása felé.²¹

Összevetve a magyarországi és a nemzetközi emberi jogi gyakorlat jelenét és múltját látható, milyen megfontolt és aprólékos lépésekre volt szükség a lényegbevágó változtatások eléréséhez. A jogi berendezkedés korszerűsítése és a hatékony eljárásrend kialakítása egy olyan összetett terület esetén, mint az LMBT jog- és érdekvédelem, hasonló körültekintést és alaposítást igényel. Mindezek fényében a szexuális irányultság és/vagy nemi identitás szerinti hátrányos megkülönböztetés felszámolásáért megindult törekvéseket ehhez mérten értékeltem.

2.2. Házasság és családjog: a történelmi hagyományok béklyói

Az érdekérvényesítésen belül számos olyan jogterület található, ahol az LMBT közösség homogén egységként képviselteti magát. Az egyhangú támogatottság az erőszakos bűncselekmények elleni fellépésben, illetve az iskolai, és munkahelyi diszkrimináció elleni küzdelemben figyelhető meg leginkább.²² Mindemellett számos olyan érdek és igény fogalmazódik meg az LMBT emberek részéről, melyek mentén a közösség heterogenitást tükröző jellemvonásai is megfigyelhetők.

A nem és az életkor szerinti eloszlást tekintve az azonos nemű házasság kérdése hangsúlyosabban jelenik meg a fiatalok és a nők prioritásai közt, mint az idősek vagy a férfiak körében.²³ Ez a fajta megosztottság kihívást jelent mind a közösség tagjai, mind a civil szervezetek számára. Az utóbbi esetén ugyanis törekedni kell a képviselt érdekek

¹⁸ 1949. évi XX. törvény 49. § (2) /1949. 08. 20./.

¹⁹ Szemesi (2010): p. 6.

²⁰ 1972. évi I. törvény /1972. 04. 26./.

²¹ 1989. évi XXXI. törvény /1989. 10. 23./.

²² Dombos Tamás (2010): *A magyarországi leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű közösség prioritásai*. Háttér Társaság a Melegekért, 2010. [<http://www.hatter.hu/download/file/fid/5904>] (Letöltve: 2016. 11. 02.). p. 6.

²³ Uo. p. 7.

megjelenítésének egyensúlyára, feltéve, hogy a tevékenység nem kizárólag egy adott érdekcsoport körül összpontosul.

A szervezeti nehézségek és a jelentőségbeli eltérések ellenére a házasság, és a hozzá kapcsolódó gyakorlatok – gyermekvállalás, örökbefogadás – kivételes fejlődési utat jártak be, megközelítve a teljes jogegyenlőség eszményét. Az említett jogterületeken bekövetkezett változtatások egyik első mérföldköve a beleegyezési korhatár diszkriminatív megkötéseinek eltörlése volt.

2.2.1. Az intézményesült diszkrimináció felszámolása a büntetőjogban

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény dekriminalizálta a beleegyezésen alapuló, felnőttek közt létrejövő homoszexuális kapcsolatot.²⁴ A törvénymódosítást megelőzően a Büntető Törvénykönyv büntetni rendelte az azonos neműek közti szexuális viszonyt, ezáltal korlátozva a személyes szabadsághoz való jogot.²⁵ A jogszabályi reform ellenére a büntetőjogi felelősségre vonás rendszerében továbbra is fennmaradt az életkor szerinti különbségtétel, ennél fogva a jogalkotók és a jogalkalmazók nem tudtak érvényt szerezni az állampolgári jogok teljes körű biztosításának.

Az 1961. évi V. törvény húsz évben állapította meg a homoszexuális kapcsolatokra vonatkozó beleegyezési korhatárt, majd az 1978. évi IV. törvény hatályba lépését követően tizennyolc évre csökkentette.²⁶ A hátrányos megkülönböztetés tilalma azonban a korlátozások enyhítésével sem valósulhatott meg, miután a heteroszexuális kapcsolatok esetén ugyanez a korlát változatlanul tizennégy évben volt meghatározva.²⁷ Ily módon a szexuális irányultság szerint elkülönülő beleegyezési korhatár lényegi különbséget teremtett a jogellenesnek minősíthető gyakorlatok között, és a jogsértés elkövetőinek büntethetőségében.

A Büntető Törvénykönyv által rögzített diszkriminatív normatív környezet a magyarországi civil szféra, és a nemzetközi politikai környezet változásának hatására átértékelődött. Felülvizsgálati kérelemmel a civil szervezetek először 1993-ban fordultak az Alkotmánybírósághoz. A kérelmezők indítványozták a vonatkozó 199. §

²⁴ 1961. évi V. törvény 278. és 279. § /1962. 06. 01./.

²⁵ Uo. 278. és 279. §.

²⁶ 1978. évi IV. törvény 199. § /1979. 07. 01./.

²⁷ Uo. 199. §.

alkotmányellenességének megállapítását és hatályon kívül helyezését.²⁸ Az indoklásban kitértek a büntetőjogi rendelkezések, és a bírói gyakorlat viszonylagosságára, továbbá rámutattak a törvény előtti egyenlőség, mint alapvető emberi jog, sérülésére.²⁹ Ezt követően 1996-ban a Habeas Corpus Munkacsoport alapítója egyéni beadványában arra kérte az Alkotmánybíróságot, hogy az 1978. évi Btk. XIV. fejezetén belül több esetben használt „fajtalanság” és „természet elleni fajtalanság” kifejezéseket szintén nyilvánítsa alkotmányellenesnek, mivel ezek nem egyeztethetők össze az emberi méltóság alapjogával.³⁰

Az egyéni és a szervezeti szinten egyaránt kifejezésre juttatott fenntartások megalapozottságát az Európai Unió intézményeinek állásfoglalása is alátámasztotta. Az Európai Parlament 1998. évi határozata (B4-0824 és 0852/98) azáltal teremtett valós legitimációs alapot a szexuális kisebbségek jogainak érvényesítéséhez, hogy az uniós tagság feltételeként határozta meg a homoszexuálisok emberi jogainak tiszteletben tartását, és az ezt megsértő intézkedések, törvények eltörlését.³¹

A határozat megjelenését követő évben az Európai Unió Működéséről szóló Szerződéshez csatolt 13. cikkely felhatalmazást adott a Tanácsnak, hogy megtegyen minden szükséges lépést a diszkrimináció felszámolásáért.³² A korábbi szerződésekhez képest a szexuális orientáció, mint a diszkrimináció egy lehetséges alapja, külön nevesítésre került a cikkben, láthatóvá téve ez által a jogegyenlőséget nélkülöző szexuális kisebbségek igényeit, és az őket érő hátrányok relevanciáját.³³

Az 1998. évi határozat közvetlen hatást gyakorolt a hazai bíróságok ítélkezési gyakorlatára és működésére. A Budapesti II.-III. Kerületi Bíróság a határozat elfogadását követően felfüggesztette az általa folytatott eljárást, melyben a „természet elleni fajtalanság” vádpontként szerepelt, majd megküldte azt felülvizsgálatra az Alkotmánybíróságnak.³⁴ A vizsgálat lefolytatását követően a beleegyezési korhatár

²⁸ Mocsonaki László –Sándor Bea [szerk.] (2000): *Amszterdam után; A szexuális orientáció az Európai Unióban és Magyarországon*. Háttér Társaság, Budapest, 2000. [http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/1999_after_amsterdam_hungarian.pdf] (Letöltve: 2017. 04.). p. 106.

²⁹ Uo. p. 100.

³⁰ Uo. p. 109.

³¹ Európai Parlament (1998): *Resolution on equal rights for gays and lesbians in the EC (B4-0824 és 0852/98)*, Official Journal C313, 1998.

³² Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 19. cikk (1) /1999. 05. 01./.

³³ ILGA-Europe (1999): *After Amsterdam; Sexual Orientation and the European Union*. [http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/1999_after_amsterdam_english.pdf] (Letöltve: 2017. 04. 20.).

³⁴ Mocsonaki – Sándor (2000): p. 87.

jogilag szükségtelen megkülönböztettségére hivatkozva az Alkotmánybíróság a 37/2002. (IX.4.) AB határozattal megsemmisítette a 199. és 200. § diszkriminatív rendelkezéseit, a büntetőjogi terminológiában viszont továbbra is engedélyezte a „fajtalanság” kifejezés használatát.³⁵ A módosítás eredményeképp a jelenleg hatályban lévő Btk. a nemi élet szabad gyakorlásának életkori korlátját egységesen tizennégy évben határozta meg.³⁶

Az alkotmányossági kérdés megoldása jelentős előrelépést jelentett az intézményi szintű jogegyenlőség megteremtésében, mindazonáltal a párkapcsolati formák hierarchizált szemléletmódja továbbra is a közvélekedés immanens részét képezte. Véleményem szerint egy kisebbség, legyen az vallási, etnikai, vagy szexuális irányultság szerint meghatározott, megismerhetősége és megjelenítése mindig is jelentős szerepet töltött be a társadalmi megítélés kialakításában. Az LMBT közösség esetén ennek a szükségletnek a kielégítéséhez egy új jogintézmény, a bejegyzett élettársi kapcsolat bevezetése biztosított jogi hátteret.

2.2.2. A házasság alternatív formái: a bejegyzett élettársi kapcsolat

A házasság a mindenkori társadalmi szerkezet alappillére, szabályrendszere ugyanakkor történelmileg és kulturálisan erősen differenciált. Az iszlám jog által korlátozott formában engedélyezett poligínia (többnejűség) például a világ országainak többségében törvénybe ütközőnek számít. A szerződéses alapokon nyugvó együttélési formában a felek jogai és kötelezettségei keretbe foglalják a házasság fogalmát, tartalma az adott állam törvénykezési- és ítélkezési gyakorlatán keresztül egészül ki, formálódik.

A fogalmi meghatározást illetően dolgozatomban a házasságot az Alaptörvény L. cikke alapján „mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget” alkalmaztam.³⁷ A törvényben megfogalmazott definíció, és azt alkalmazó rendelkezések támpontot nyújtanak a bejegyzett élettársi kapcsolat (a továbbiakban: BÉK), és a házastársi viszony joghatása közti eltérések értelmezéséhez.³⁸ Az említett különbségek részletes ismertetése előtt röviden bemutatom a BÉK magyarországi bevezetéséhez vezető utat.

³⁵ 37/2002. (IX. 4.) AB határozat (1) (2) /2002. 09. 03./.

³⁶ 2012. évi C. törvény XIX. Fejezet /2013. 07. 01./.

³⁷ Magyarország Alaptörvénye L. cikk /2011. 04. 25./.

³⁸ A dolgozatban ez a meghatározás az azonos neműek számára fenntartott bejegyzett élettársi kapcsolat intézményére vonatkozik.

Az egyenlő bánásmódról szóló 2003. évi CXXV. törvény betartásának és végrehajtásának ellenőrzésére felállított Egyenlő Bánásmód Hatóság 2007-ben nyújtott be jogalkotási javaslatot a házastársi viszony létesítésére jogosult személyek körének kibővítésére.³⁹ Az említett törvény azonban nem tisztázta teljes körűen a szexuális irányultság és a nemi identitás fogalomkörét, más szóval nem volt egyértelmű, hogy az LGBT személyek párkapcsolatai az egyenlő bánásmód törvény hatálya alá tartoznak-e.⁴⁰ A kérdésben az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikke hozott megoldást.⁴¹ Az Emberi Jogok Európai Bírósága a magánélet tiszteletben tartásához fűződő jogból eredeztetve megállapította, hogy a homoszexuális kapcsolatokat a személyekre vonatkozó védelem egyaránt megilleti.⁴²

Az azonos neműek számára fenntartott bejegyzett élettársi kapcsolat intézménye eddig tizennyolc uniós országban került bevezetésre, míg az azonos neműek közti házasság Európán belül összesen kilenc országban engedélyezett.⁴³ Magyarországon a BÉK jogi elismerésére előterjesztett ügyben 2008-ban született végleges döntés. Az Alkotmánybíróság ítélete alapján „az azonos nemű személyek számára a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményének létrehozása nem alkotmányellenes”.⁴⁴ Ennek eredményeképp a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2009. évi XXIX. törvény hatályba lépésével lehetőség nyílt az azonos nemű élettársak kapcsolatának nyilvántartásba vételére.⁴⁵

Ha a törvény másként nem rendelkezik, az általános utalószabály értelmében a bejegyzett élettársakra ugyan azok a jogok és kötelezettségek vonatkoznak, mint a házastársakra.⁴⁶ A 2009. évi XXIX. törvény azonban egyes jogosultságokról külön határoz, így azok kivételt képeznek a szabály alól. Ennek következtében az élettársak az állami támogatási rendszer juttatásaiból, és a családjogi kedvezményekből országonként változó módon részesülhetnek. Az alábbiakban az említett jogszabályi eltéréseket, és a belőlük fakadó következmények mindennapi életre gyakorolt hatását elemeztem.

³⁹ Takács Judit et al. (2007): *A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LGBT) emberek kirekesztettségé Magyarországon.* MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2007. [<http://www.policy.hu/takacs/pdf-lib/LGBT-kirekesztes-2007.pdf>] (Letöltve: 2016. 11. 02.). p. 3.

⁴⁰ Uo. p. 18.

⁴¹ Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. cikk /1950. 11. 04./.

⁴² Dudgeon v. Egyesült Királyság (7526/76) /1983. 02. 24./.

⁴³ Eurostat Statistics (2016): *Marriage and divorce statistics* [http://ec.europa.eu/justice/civil/family-matters/marriage/index_en.htm] (Letöltve: 2017. 04. 22.).

⁴⁴ 154/2008. (XII. 17.) AB határozat /2008. 12. 15./.

⁴⁵ 2009. évi XXIX. törvény /2009. 07. 01./.

⁴⁶ Uo. 3. § (1).

Hasonlóképpen a beleegyezési korhatárt korábban szabályozó 199. § rendelkezéseihez, az életkor szerinti különbségtétel a bejegyzett élettársi kapcsolat vonatkozásában is megfigyelhető. Az előbbi esetben ugyanis az élettársi kapcsolat nyilvántartásba vételére kizárólag nagykorú személyek jogosultak, míg az előzetes gyámhatósági engedéllyel létesített házasságkötés kiskorú személy, vagy jogilag korlátozottan cselekvőképes személy esetén törvényesnek számít.⁴⁷ Ebből kifolyólag a jogszabály arra enged következtetni, hogy a szexuális irányultság alapján meghatározható egy adott személy felkészültsége egy, ha nem is feltétlenül élethosszig tartó, de alapvetően hosszú távú elköteleződést jelentő kapcsolatra.

Véleményem szerint a 37/2002. (IX.4.) AB határozattal érvénytelenített diszkriminatív gyakorlatokhoz hasonlóan a gyermek védelmére irányuló kötelezettség ez esetben sem teszi indokolttá a megkülönböztetést.⁴⁸ A jogalap megállapíthatósága kapcsán felmerülő ellentmondások eloszlatásához szükségesnek találok továbbá a hatályos törvény módosítását. Ennek eléréséhez azonban a beleegyezési korhatár kapcsán már megnyilvánult egységes fellépésre, és szervezeti összefogásra van szükség a civil társadalom részéről.

2.2.3. A gyermekvállalásra vonatkozó szabályok

A bejegyzett élettársi kapcsolatban élők számára bizonyos egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés korlátozott formában érhető el. Ebbe a tárgykörbe a mesterséges megtermékenyítés igénybevétele is beletartozik, miután a házastársakkal ellentétben ez az eljárás jogilag nem áll az azonos nemű bejegyzett élettársak rendelkezésére.⁴⁹ A jogszabályi megkötés indokoltságának kérdése átfedést mutat a házasságkötés eltérő szabályozásából fakadó ellentmondásokkal, miután a tudományosan alátámasztott tények hiányában a különbségtétel szükségszerűsége erősen megkérdőjelezhető.

Összevetve a hatályos egészségügyi törvényt az Alaptörvény XVI. cikkével elmondható, hogy jogi értelemben egy egyedülálló vagy elvált nő, illetve a különmemű élettársak alkalmasabbnak bizonyulnak a gyermeknevelésre, mint a bejegyzett élettársi

⁴⁷ 2013. évi V. törvény IV. Könyv 4:9. § /2014. 04. 15./.

⁴⁸ Magyarország Alaptörvénye XVI. cikk (1) /2011. 04. 25./.

⁴⁹ 2009. évi XXIX. törvény 3. § (4) /2009. 07. 01./.

kapcsolatban élő azonos nemű személyek.⁵⁰ A transzszexuális személyek gyermekvállalási tervei ellenben nem esnek a kirekesztő törvényi rendelkezés hatálya alá, feltéve, hogy az efféle élettársi kapcsolatban a felek neme jogilag nem megegyező. Mindezek alapján véleményem szerint a nemi- és társadalmi szerepeknek való megfelelés jogalkotói szempontból előrébb valónak tűnik, mint az egészséges mentális és érzelmi fejlődéshez szükséges környezet megteremtésére képes személyek objektív megítélése. Ebben a megközelítésben a házassághoz hasonló családjogi intézmény fennállása inkább jelent akadályt, semmint elégséges jogalapot, a megtermékenyítő beavatkozás végrehajtásához.

A házastársakkal ellentétben az azonos nemű bejegyzett élettársak számára jelenleg sem a közös örökbefogadás, sem a közös gyermekké fogadás nem engedélyezett.⁵¹ A gyámhatósági jóváhagyás megszerzésében nem jelenthet kizáró okot a szexuális irányultság és/vagy nemi identitás, ennek ellenére az anyakönyveztetőnél nyilvántartásba vett azonos nemű élettársak együttesen nem tudnak szert tenni az örökbe fogadni kívánt gyermek szülői felügyeletére, sem az ezzel járó jogokra és kötelezettségekre. Egyéni örökbefogadás esetén az LMBT személyekre ugyan nem vonatkoznak külön előírások, a családalapítási lehetőségek korlátozásának következtében élettársi viszonyuk jogi elismerése mégis kétségbe vonható.⁵²

Míg a fentebb említett esetben kiváltképp az élettársi viszony joghatása sérül, a közös gyermekké fogadás megtagadása legfőképp a gyermek jogainak védelmében és érvényre juttatásában keletkeztet hátrányt. A kiskorú egzisztenciális biztonságára nézve komoly veszélyt jelentő szabályozás az örökösödési folyamatot és a szülői jogok gyakorlását nagymértékben megnehezíti. Egyfelől a vérszerinti szülő halálát követően partnere nem szerzi meg automatikusan a gyermek felügyeleti jogát, másfelől érvényes végrendelet hiányában az élettárs után a gyermek nem örökölhet.⁵³ A házasság felbontása után járó tartásdíjra az azonos nemű párok által nevelt gyermek nem jogosult,

⁵⁰ 1997. évi CLIV. törvény IX. fejezet /1998. 07.01./.

⁵¹ 2009. évi XXIX. törvény 3. § (2) /2009. 07. 01./.

⁵² E.B. v. Franciaország (43546/02) /2008. 01. 22./.

⁵³ Karsay Dodó (2015a): *Az azonos nemű párok párkapcsolatai és gyermekvállalása Magyarországon*. Háttér Társaság, 2015. [<http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/hatter-lmbtkut2010-gyerek.pdf>] (Letöltve: 2017. 02. 17.).

a bejegyzett élettársi viszony jogintézményével létrejött vagyonközösségből tehát nem részesülhet teljes körűen.⁵⁴

A gyermekvállalás során felmerülő akadályok kialakulásáért többek közt a törvényi szabályozás merevsége felelős, mivel a 2009. évi XXIX. törvény megalkotását nem követte jogszabályi reform az újonnan bevezetett együttélési forma által érintett területeken. Figyelembe véve a törvény hatálybalépése óta eltelt időszakot, a rendelkezések korszerűsítése időszerűnek tűnik, a módosítások végrehajtásához azonban nem áll rendelkezésre mérvadó uniós minta.

A Bíróság LGBT vonatkozású gyermekelhelyezési és örökbefogadási ügyekben egyelőre még nem alakult ki olyan irányadó ítélkezési gyakorlat, ami egy egységes európai eljárásrend alapját képezhetné.⁵⁵ Az uniós sztenderd kialakításának nehézségei elsősorban a diverzifikált állami szabályozási mechanizmusokkal, és az LGBT közösség ambivalens megítélésével magyarázhatók.⁵⁶ Ebből adódóan a nemzeti jogrendszerek és a társadalmi vélekedés kiegyensúlyozott fejlesztéséhez az állami, és a civil szektor kollektív és összehangolt együttműködésére van szükség. A kölcsönös elköteleződés várható hatásának felbecsüléséhez érdemes áttekinteni a civil szervezetek kutatásainak eredményeit és a demográfiai változásokat.

2.2.4. Az átalakuló társadalmi szerkezet

A törvény által védendőnek tekintett család fogalma továbbra is a házasság és a férfi-nő kapcsolat összefüggésében határozódik meg, figyelmen kívül hagyva az általánosan elfogadottá vált együttélési formákat.⁵⁷ A konvencionális felfogásból eredő rugalmatlansághoz képest az Emberi Jogok Európai Bírósága egy tágabb értelmezést vezetett be, melyben az azonos nemű párok életközösségét is családként tartja számon.⁵⁸ Meglátásom szerint, egy ilyen típusú szemléletmód adekvátabb módon képes reflektálni a felgyorsult társadalmi és gazdasági folyamatokra, és a permanens változásokra.

A társadalom összetétele az elmúlt pár évtized alatt rendkívüli módon átalakult. A választott életformák közül az egyszemélyes háztartások aránya nagymértékben

⁵⁴ Uo. p. 6.

⁵⁵ Bán Tamás (2002): *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből*. In: Fundamentum, 2002. 3-4. sz. p. 123.

⁵⁶ Uo. p. 123.

⁵⁷ 2011. évi CCXI. törvény /2012. 01. 01./.

⁵⁸ X. és mások v. Ausztria (19010/07) /2013. 02. 19./.

megugrott.⁵⁹ Véleményem szerint ez a jelenség összefüggésben állhat a gazdasági- és személyi függetlenedés fokozódó igényével, és a társadalmi mobilizáció felgyorsulásával.

A házasság és az élettársi kapcsolat számadatokban mérhető gyakorisága fordított arányban változott. Ugyan továbbra is a házaspárok által alkotott életközösségi forma a legelterjedtebb, a lakosságszám arányához viszonyítva számuk az 1990-es évek óta mintegy 15%-kal csökkent.⁶⁰ Ezzel szemben a családtípusok között az élettársi kapcsolatok előfordulása konzisztensen emelkedett, ennek folyamán a gyermekvállalás- és nevelés körülményei is megváltoztak.⁶¹ Az élettársak és a házastársi viszonyban álló szülők által nevelt gyermekek közti számbéli különbség szinte elenyésző, amihez a házasságon kívüli születések számottevő növekedése is hozzájárult.⁶²

Hasonló tendencia figyelhető meg Európa szerte a házasságkötések negatív irányú változásában és az élettársi viszony térnyerésében, miként a konvencionálisnak tekinthető családformán kívül született gyermekek aránya elérte a 40%-ot.⁶³ Összességében azonban mind az európai, mind a hazai viszonylatban komoly kihívást jelent a fogyatkozó népsűrűség és az előregedő társadalom.⁶⁴

A gazdaságban és az állami ellátórendszer működésében jelentős kockázati tényezőnek számít a lakosságszám csökkenése, a jelenség megfékezéséhez azonban az azonos nemű párok lehetőségeinek kibővítése tényleges támogatást nyújthat. Egy 2010-es, LMBT jogokról szóló kutatás szerint a megkérdezettek több mint fele szeretne gyermeket vállalni, míg azok, akik nem terveznek gyermeket főként a jogi lehetőségek korlátozottságával és a gyermeket érő hátrányoktól való félelemmel indokolták döntésüket.⁶⁵ A gyermekvállalás módját tekintve a válaszadók többnyire a mesterséges megtermékenyítést vennék igénybe, mindemellett azonban az örökbefogadási hajlandóság is igen magas.⁶⁶

⁵⁹ KSH (2014): *Családtípusok és párkapcsolati formák változása a népszámlálási adatok tükrében*. In: Statisztikai Tükör, VII. évf. 2014/115. sz. p. 1.

⁶⁰ Uo. p. 1.

⁶¹ Uo. p. 2.

⁶² Uo. p. 2.

⁶³ Eurostat Statistics (2016): *Marriage and divorce statistics*. [http://ec.europa.eu/justice/civil/family-matters/marriage/index_en.htm] (Letöltve: 2017. 04. 22.).

⁶⁴ KSH (2014): p. 1.

⁶⁵ Karsay (2015a): p. 7.

⁶⁶ Uo. p. 7.

Az LMBT személyek családalapítási terveinek támogatása révén a hátrányos helyzetű gyermekek gondozásában is szignifikáns javulást lehetne elérni. A szakellátásban nevelkedő gyermekek száma a 2000-es évek óta fokozatosan ugyan, de változatlanul nő, ezzel egyidejűleg azonban a szociális támogatások mértéke a 2008-as gazdasági válság óta jelentősen visszaesett.⁶⁷ A két ellentétes irányú folyamat továbbgyűrűzése súlyos terheket ró az államháztartásra, aminek következtében a szociális védelemre szoruló gyermekek helyzete továbbra is kétséges marad. A nyilvántartott örökbe fogadható gyermekek száma 2005 és 2011 között átlagosan kétezer körül mozgott, a Gyámhatóság által alkalmasnak ítélt örökbefogadó személyek száma azonban egyik évben sem érte el ezt az értéket.⁶⁸

Az elmaradás felszámolása kulcsfontosságú tényezőnek számít, különös tekintettel a „nehezebben örökbeadható gyermekek” helyzetére nézve, amihez az azonos nemű párok potenciális megoldást jelenthetnek.⁶⁹ Az örökbefogadás mellett döntő LMBT személyek esetén ugyanis az adoptálni kívánt gyermek nemének és életkorának szinte elenyésző jelentősége van, ezen felül esetükben az etnikai kisebbséghez tartozó gyermekek örökbeadásának is nagyobb a valószínűsége.⁷⁰

2.2.5. Következtetések

Ugyan a férfiak és nők prioritásai közt a gyermekvállalás kérdésében némi hangsúlyeltolódás figyelhető meg, összességében azonban egyértelműen fontosnak tartják a probléma kezelését és az LMBT civil szervezetek közbenjárását a folyamat megkönnyítésében.⁷¹ Erre az igényre reflektálva a Magyar LMBT Szövetség Stratégiai tervében (2012-2016) mind a családtípusok közti egyenlőség megteremtése, mind a bejegyzett élettársi kapcsolat joghatásának kiszélesítése az elsőszámú célok között szerepelt.⁷²

A civil kezdeményezések mellett a törvényi szintű szabályozás átdolgozása ugyancsak nélkülözhetetlen az érdemi változások eléréséhez. A jogi egyenlőtlenségek

⁶⁷ Freid Mónika [szerk.] (2014): *Magyarország, 2013*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2014. [<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2013.pdf>] (Letöltve: 2017. 03. 12.). p. 45.

⁶⁸ KSH (2012): *Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig*. [<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf>] (Letöltve: 2017. 03. 28.). p. 8.

⁶⁹ Karsay (2015a): p. 7.

⁷⁰ Uo. p. 7.

⁷¹ Uo. p. 7.

⁷² Magyar LMBT Szövetség (2012): *Stratégiai Terv 2012-2016*. [http://www.lmbtszovetseg.hu/sites/default/files/mezo/file/stratterv_2012-2016.pdf] (Letöltve: 2017. 02. 29.).

felszámolása, kiváltképp a családjogi intézmény terén, elősegíthetné az azonos nemű élettársak, és az általuk nevelt gyermekek jogbiztonságának megszilárdulását. Meggyőződésem, hogy a gyermek fejlődésére a környezetében megnyilvánuló értékrend és viselkedéskultúra nagyobb befolyással bír, mint az őt nevelő személyek szexuális irányultsága, ad absurdum borszíne vagy szakmai végzettsége. Mindazonáltal, a családi kötelékeken kívül szerzett tapasztalatok révén válhat csak igazán teljessé a kiskorúak és a fiatal felnőttek viszonyulása a társadalmi normákhoz és az előítéletekhez.

A toleráns szemléletmód kialakításában az oktatási intézményeknek kiemelt szerepet lehet tulajdonítani, lévén hogy a gyermekek az iskolai évek alatt sajátítják el a társas viselkedés szabályainak alapjait. Ebből kifolyólag úgy vélem, hogy az egyenlő bánásmód elvét már a felnőtté válás e korai szakaszában érdemes beemelni a gyermekek képzésébe és a tananyagba.

2.3. A diszkrimináció intézményesült színterei - Az oktatás

A gyermek, illetve a gyermek jogainak védelme mind a mai napig hangsúlyos szerepet tölt be a demokratikus jogállamok működtetésében. Ezek a szabályrendszerek az elmúlt évtizedek során kiegészültek a közvetett és közvetlen diszkrimináció felismerését és felszámolását elősegítő intézkedésekkel.

Nemzetközi viszonylatban az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye is jól példázza, hogy a diszkriminációmentesség, mint alapelv, a világ társadalmainak jelentős hányadában az oktatás és a pozitív fejlődési környezet biztosításának egyik alapvető kritériumává vált.⁷³ Ezt a megközelítést erősíti továbbá a Miniszteri Bizottság 2010. évi ajánlása a szexuális irányultságon alapuló diszkrimináció elleni küzdelemről.⁷⁴ Az iránymutatás 32. pontja külön felhívja a figyelmet az iskolán belüli toleranciaerősítő intézkedések és az átfogó tájékoztatás fontosságára.⁷⁵

Mindezzel összhangban, Magyarország Alaptörvényének XVI. cikke is kimondja, hogy „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez

⁷³ UNICEF (2014): p. 3.

⁷⁴ CM/Rec(2010)5.sz. Ajánlás 32. pont /2010. 03. 31./.

⁷⁵ Magyar LMBT Szövetség (2013): *A Magyar LMBT Szövetség véleménye a „Családi életre nevelés” tantárgy kerettantervének tervezetéről.*

[http://www.lmbtszovetseg.hu/sites/default/files/mezo/file/lmbtszov_csen_2013marc.pdf] (Letöltve: 2016. 11. 02.). p. 2.

szükséges védelemhez és gondoskodáshoz”.⁷⁶ Véleményem szerint ez a passzus releváns hivatkozási alapot nyújthat a jogegyenlőség kiszélesítésére törekvő társadalmi csoportok, nevezetesen az LMBT közösség, céljainak megvalósításához. Ennek szemléltetéséhez az említett törvények és egyezmények ismertetése mentén haladva a kialakult, és napjainkban is formálódó magyarországi iskolai környezetet mutatom be, párhuzamot vonva az általánosan megfigyelhető nemzetközi direkcióval.

2.3.1. Az oktatási intézményen belüli diszkrimináció

Az iskola, mint a normákat és értékrendeket tükröző intézmény, nem csupán a szocializálódás egyik első és legfontosabb közege, de egyben a hátrányos megkülönböztetés gyakori színtere is.⁷⁷ A kívülről érkező impulzusoknak fokozottan kitett társadalmi csoportként, a gyermekek szemléletmódját és későbbi viselkedéskultúráját alapjaiban határozzák meg a képzésben és oktatásban eltöltött évek.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 10. §-a rendelkezik a gyermekek, illetve a tanulók jogairól és kötelességeiről, melyben az első pont a biztonságos és egészséges oktatási környezethez való jogot határozza meg, a második pont pedig a védendő értékeket, és a betartásukra vonatkozó kötelezettséget írja elő.⁷⁸ Önmagukban viszont az ehhez hasonló törvényi rendelkezések és előírások nem képesek garanciális védelemben részesíteni a homofóbia, a kiközösítés, és a megbélyegzés különböző megnyilvánulási formáinak kitett csoportokat.

A tantervekben és a tananyagban a biológiai nemtől eltérő társadalmi szerepek, az életközösségek- és formák sokszínűsége nem realizálódik teljes körűen. A Családi életre nevelés tantárgy kerettantervének tervezete (2013) jól szemlélteti az oldott formában közvetített esélyegyenlőségi irányelveket, és a megvalósításukhoz szükséges következetesség hiányát.⁷⁹ A szemléletformálás szempontjából jelentős, hogy a 2009. évi XXIX. törvény által bevezetett bejegyzett élettársi kapcsolat intézménye, mint a házasság egy alternatív fajtája, nem kerül említésre a kerettantervben.⁸⁰

Ennek közvetett következményeként a tananyag nem képes megfelelő vonatkoztatási alapot biztosítani a történelmileg „hagyományosnak” tekintett családformától eltérő

⁷⁶ Magyarország Alaptörvénye XVI. cikk (1) /2012. 01. 01./.

⁷⁷ Takács et al. (2007): p. 43.

⁷⁸ 1993. évi LXXIX. törvény 10. §. (1) (2) /1993. 09. 01./.

⁷⁹ Magyar LMBT Szövetség (2013): p. 2.

⁸⁰ Uo. p. 3.

közegben nevelkedett gyermekeknek.⁸¹ Ezen felül nem nyújt elegendő támaszt annak a normakritikus gondolkodásmódnak az elsajátításához, mely a párkapcsolati formák egyenrangúságát hivatott optimalizálni. Ez a hiányosság nem csupán a személyesen érintett LMBT gyermekek önértékelésében teremt meg egyfajta másodrangúság érzetet, de kortársaik számára sem közvetíti a toleranciára és egyenlőségre törekvő attitűdöt.⁸²

A középiskolás korú fiatal felnőttek körében a szexualitás, és az ezzel kapcsolatos tudnivalók tárgyalásában sem kizárólag az LMBT közösség tagjai érdekeltek. A heteroszexuális kapcsolatot folytatók, vagy folytatni kívánók egészséges fejlődése is megköveteli az átfogó felvilágosítást. A nemi élet kapcsán előforduló betegségek és kockázatok nevesítése egy sokkal megfontoltabb és életszerűbb megközelítése az amúgy természetszerűleg érzékeny témának, semmint annak elkenődése vagy tagadása.⁸³ A felelősségtudat és informáltság szintjének tartós növelése nagyban hozzájárulhat a HIV-fertőzéshez vagy az AIDS-hez hasonló, maradandó egészségkárosodást, vagy akár halált okozó megbetegedések csökkentéséhez.⁸⁴

2.3.2. Az iskolai diszkrimináció következményei

Az LMBT közösségen belül a HIV/AIDS prevenció mellett az iskolai és munkahelyi diszkrimináció elleni fellépés is a prioritások között szerepel.⁸⁵ Az oktatási- és képzési körülmények meghatározottságában az elfogadó társadalmi közeg, mint mérvadó értékelési szempont, fogalmazódik meg. Alapul véve ezt a megállapítást, a jogelvek körültekintő adaptálásának fontossága a Háttér Társaságnak az MTA Szociológiai Kutatóintézetével közösen folytatott, 2010. évi kutatásában is kirajzolódik.⁸⁶ Az oktatási intézményen belüli diszkriminációt tárgyaló blokkban összesen 1 991 válasz került feldolgozásra, melyben a nem és az életkor szerinti megoszlást tekintve a válaszadók többsége férfi, és a 30-39 éves korosztály tagja volt.⁸⁷ Az iskolaelhagyás okaival foglalkozó részben a kvalitatív és kvantitatív mérési adatokból összeállított statisztika

⁸¹ Uo. p. 3.

⁸² Uo. p. 5.

⁸³ Magyar LMBT Szövetség (2014): A Magyar LMBT Szövetség véleménye az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (2014-2020) Európai Bizottságának formális egyeztetésre benyújtott tervezetéről. [http://lmbtszovetseg.hu/sites/default/files/mezo/file/lmbtszov_efop_2014nov.pdf] (Letöltve: 2016. 11. 02.). p. 5.

⁸⁴ Freid (2014): p. 83.

⁸⁵ Dombos (2010): p. 4.

⁸⁶ Karsay Dodó (2015b): *A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek iskolai tapasztalatai Magyarországon; Az LMBT kutatás 2010 eredményei alapján.* [<file:///C:/Users/User/Downloads/hatter-lmbtkut2010-oktatas.pdf>] (Letöltve: 2017. 03. 27.). p. 27.

⁸⁷ Uo. p. 8-9.

szerint a megkérdezettek 39%-a azért hiányzott az iskolából, mert el kívánta kerülni a „homofób vagy transzfób légkört”, és az esetleges atrocitásokat.⁸⁸

Meggyőződésem, hogy ez a jelenség a szexuális irányultságtól és/vagy nemi identitástól függetlenül is számottevően sok tanulót érint, felszámolásának az esélyegyenlőségi irányelvek szükséges, de nem elégséges feltételei. Az esetek többségében a sebezhetőséget tovább növeli a zaklatástól és megkülönböztetéstől való félelem, melynek következményei a fokozottabb öngyilkossági hajlam és a káros szenvedélyek gyakoribb kialakulásában tükröződnek.⁸⁹

Az országspecifikus felmérések mellett az uniós szintű kutatásokban is hangsúlyos problémakörként jelenik meg az oktatási intézményeken belüli diszkrimináció. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (a továbbiakban: FRA) 2013-ban jelentette meg kutatási eredményeit az LMBT közösség helyzetéről és tapasztalatairól, tizenhét uniós tagállam és 93 079 LMBT személy bevonásával.⁹⁰ A megkérdezettek többsége a 18-24 éves korosztályból került ki, legnagyobb számban pedig a meleg férfiak és a leszbikus nők vettek részt a felmérésben.⁹¹

Az interjúkat is feldolgozó nagymintás kutatásban tízből nyolc válaszadó állította, hogy szemtanúja volt egy LMBT diák ellen irányuló negatív verbális vagy fizikai megnyilvánulásnak.⁹² A kutatásból továbbá az is kiderül, hogy a megkérdezettek közel 70%-a gyakran, vagy mindig titkolta, letagadta, LMBT mivoltát az iskolai évek alatt.⁹³ Véleményem szerint a számadatok tükrében indokoltnak tekinthető, hogy az LMBT egyenlőség kérdése az Európai Unió hivatalos külpolitikai gyakorlatában és iránymutatásaiban is megjelenítésre került az elmúlt évek során.⁹⁴

A homofób incidensek és a zaklatás problémája azonban nem korlátozódik az iskola falain belülre, túlmutat annak fizikai határain. A technológiai fejlődés vívmányaként a világháló mostanra a fiatalabb generációk egyik legközvetlenebb érintkezési felületévé

⁸⁸ Uo. p. 27.

⁸⁹ Uo. p. 2.

⁹⁰ Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (2013): *EU LGBT survey. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Results at a glance.* [http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf] (Letöltve: 2017. 04. 12.).

⁹¹ Uo. p. 27.

⁹² Uo. p. 19.

⁹³ Uo. p. 20.

⁹⁴ ILGA-Europe (2016): *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe.* [http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2016/full_annual_review.pdf] (Letöltve: 2017. 04. 12.). p. 25.

vált. Az anonimitás vagy a fizikai jelenlét hiánya sok esetben nagyobb teret enged a véleménynyilvánítás szabadabb, olykor szabatosabb gyakorlásának.⁹⁵ A közvetett diszkrimináció ebben a közösségi térben sokkal intenzívebben képes hatást gyakorolni a megkülönböztetés elkövetőire és elszenvetőire egyaránt.

A FRA kutatásával szinte egy időben napvilágot látó vizsgálatában, az UNESCO a homofóbia és a zaklatás elterjedtségét és kapcsolatát tanulmányozva fogalmazott meg javaslatokat a nemzeti oktatáspolitikák számára.⁹⁶ Ugyan a reprezentatív mintához szükséges adatgyűjtés nem valósult meg maradéktalanul, a válaszadók beszámolóit ennek ellenére sokatmondóak. Példának okáért, Írország esetén a 123 középiskolás korú LGBT személy közül, akik részt vettek a felmérésben, 58% tapasztalt homofób zaklatást az iskolában.⁹⁷ Mindeközben az Egyesült Királyság területén, 2 000 fő bevonásával végzett felmérésben a középiskolásokat oktató tanárok mintegy 90%-a számolt be hasonló esetekről.⁹⁸

A probléma súlyosságát tovább fokozza, hogy a jelenség nem korlátozódik az államhatárokon belülre, amit a sértegetés és megfélemlítés tekintetében tapasztalt, közel azonos értékeket közlő magyar, belga és francia kimutatások is alátámasztanak.⁹⁹ Mindezen felül, az írországi adatokból kiindulva a tanárok, illetve az iskolai személyzet érintettsége sem elhanyagolható, miután a megkérdezettek 34%-a észlelt homofób megnyilvánulást a részükről.¹⁰⁰

2.3.3. Növekvő szerepvállalás, tartós eredmények

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 46. § értelmében „a gyermek, a tanuló személyiségét, emberi méltóságát és jogait tiszteletben kell tartani”.¹⁰¹ A hasonló jogszabályi megkötések tartalmazó törvényeknek, a többrétű és több síkon is értelmezhető társadalmi jelenségek esetén egy összetettebb feltételrendszernek kell megfelelniük. Az LGBT gyermekek és fiatalok jog- és érdekérvényesítésének

⁹⁵ UNESCO (2012): *Good Policy and Practice in HIV and Health Education; Education Sector Responses to Homophobic Bullying*. [<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002164/216493e.pdf>] (Letöltve: 2017. 03. 12.). p. 18.

⁹⁶ Uo. p. 25.

⁹⁷ Minton, Stephen et al. (2008): *An exploratory survey of the experiences of homophobic bullying among lesbian, gay, bisexual and transgendered young people in Ireland*. In: Irish Educational Studies, 2008. június. p. 177-191. In: UNESCO (2012): p. 18.

⁹⁸ Stonewall (2009): *The Teachers' Report*. In: UNESCO (2012): p. 18-19.

⁹⁹ Uo. p. 19.

¹⁰⁰ Uo. p. 18.

¹⁰¹ 2011. évi CXC. törvény 46. § /2012. 09. 01./.

problematikája sok szempontból beletartozik ebbe a fogalomkörbe. Ebből kifolyólag úgy vélem, hogy a felülről irányított intézkedéseknek szükségszerűen ki kell egészülniük a társadalom felől érkező támogatottsággal.

A hatékonyságnöveléshez hozzátartozik továbbá az oktatásért felelős állami szervekkel való kiegyensúlyozott és rendszeres kommunikáció fenntartása, ami az EFOP (2014-2020) kidolgozása során nem valósult meg.¹⁰² A konzultációs mechanizmusokból való kimaradás következtében az állami döntéshozók nem tudják hasznosítani a civil szervezetek rendelkezésére álló információkat a szabályozni kívánt területen. A helyzetelemzés és adatgyűjtés kapcsán viszont szem előtt kell tartani a nonprofit szervezetek korlátait, melyek az LMBT személyek esetén a közösség rejtőzködő jellegéből fakadnak. A megbélyegzéstől való félelem és a létbiztonság megőrzése sok esetben eltántorítja a közösség tagjait szexuális irányultságuk nyílt felvállalásától. Ennek folyományaként az érdekvédő civil szervezetek nem tudják teljes körű védelemben részesíteni a „láthatatlan” csoportot.¹⁰³

Az emberek, és egyúttal prioritásaik láthatóságának növelése érdekében számos program indult az elmúlt évek során. A többségi társadalom percepcióit célzó Melegség és megismerés c. program keretében 2009-től 2014-ig bezárólag összesen 3 584 diák vett részt felvilágosító előadásokon.¹⁰⁴ Véleményem szerint, az eredményesség megállapításakor elsősorban a kezdeményezés hosszú távú hatásaira érdemes koncentrálni, miután a vélt vagy valós előítéletek érdeklődéssé és nyitottsággá történő átformálása sok időt és konzisztens fellépést igényel. Ez az átmenet a jogi egyenlőség és kölcsönös tisztelet tudatosítását szolgálja, mely időszak alatt az interaktív foglalkozások révén az oktatás területén működő szakemberek is növelhetik tájékozottságukat az LMBT ügyekkel kapcsolatban.¹⁰⁵ Ennek eredményeképp az LMBT diákok integrálódási esélyei a neutrális oktatói hozzáállás kibontakozásával egyidejűleg javulhatnak.

Összegezve az eredményeket elmondható, hogy a szexuális irányultságon és/vagy nemi identitáson alapuló hátrányos megkülönböztetés felszámolása sürgős, ugyanakkor

¹⁰² LMBT (2014): p. 3.

¹⁰³ Takács et al. (2007): p. 42.

¹⁰⁴ Labrisz Leszbikus Egyesület - Szimpozion Egyesület (2015): *Melegség és Megismerés program*. [<http://melegsegmegismeres.hu/newsletter/mm-projektbeszamolo-2014.pdf>] (Letöltve: 2017. 04. 12.).

p. 2.

¹⁰⁵ Takács et al. (2007): p. 31.

fokozatos és mélyreható beavatkozást igényel. A biztonságos iskolai környezet kialakításában a civil szervezetek kulcsfontosságú szerepet töltenek be. Az oktatáson belül végzett tevékenységükkel hozzásegíthetik a diákokat és tanárokat egy elfogadóbb és nyitottabb gondolkodásmód elsajátításához. Az alapvető emberi jogi ismeretek birtokában a személyes tapasztalatszerésre épülő képzések egy tudatosabb fiatal generáció kialakulását alapozhatják meg. A pedagógusképzésen és a tanterveken belüli hiányosságok pótlása a közös értékek és érdekek felismerését könnyítené meg, ami a jövőre nézve az iskolai diszkrimináció, ha nem is maradéktalan, de mindenképp nagymértékű felszámolásához vezethet.

3. A hatékonyabb érdekképviselet lehetséges módszerei

Az előző fejezetben bemutatásra került két olyan terület, ahol a civil szervezetek jogi szerepvállalása és kutatási tevékenysége meghatározó jelleggel bírt hatást gyakorolni az LMBT közösség érdekeinek megjelenítésére és érvényesítésére. Mindezek ellenére a hátrányos megkülönböztetés gyakran verbális, súlyosabb esetben fizikai erőszak formájában nyilvánul meg, veszélyeztetve ez által az eddig elért eredményeket és a jogegyenlőség megvalósulását. Az akár tettelegességig is fajuló bántalmazás eszközeit és következményeit tekintve igen szerteágazó, ebből adódóan a probléma kezeléséhez, kiváltképp megelőzéséhez, hathatós közbeavatkozásra van szükség.

A következőkben az erőszakos bűncselekmények elleni fellépés és az LMBT érdekvédelem összefonódását vizsgáltam, további lehetőségeket keresve a civil szervezetek és az állami szervek közti hatékony együttműködésre.

3.1. Az előítélet vezérelte erőszakos támadások elleni küzdelem

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (a továbbiakban: EBESZ) meghatározásából kiindulva gyűlölet-bűncselekménynek számít minden olyan bűncselekmény, melyet előítéletes indokból, egy adott társadalmi csoporthoz való tartozás okán követnek el.¹⁰⁶ A hatályos magyarországi Btk. a gyűlölet-bűncselekményt a „közösség tagja elleni erőszak” néven rendeli büntetni, külön nevesítve a szexuális irányultságot és a nemi identitást.¹⁰⁷ Hasonlóképpen jár el, „közösség elleni uszítás”

¹⁰⁶ ODIHR (2009): *Preventing and responding to hate crimes; A resource guide for NGOs in the OSCE region.* [<http://www.osce.org/odihr/39821?download=true>] (Letöltve: 2017. 04. 30.). p. 15.

¹⁰⁷ 2012. évi C. törvény 216. § (1) (2) /2013. 07. 01./.

jogcímen, a gyűlöletbeszéd esetén is, a büntetőjogi biztosítékok azonban nem bizonyultak elegendőnek a diszkriminatív gyakorlatok felszámolásához.¹⁰⁸

A szexuális irányultság és/vagy nemi identitás szerinti diszkriminációs esetek társadalmon belüli, kollektív feltárását több tényező együttesen akadályoztatja. Mindenekelőtt az LMBT közösség jellemzően rejtőzködő jellege, és a jogtudatosság hiánya indukálja a bejelentési hajlandóság alacsony fokát, és ennek okán a felelősségre vonás elmaradását.¹⁰⁹ A jelenség háttérében meghúzódó okok azonban egy összetett viszonyrendszert feltételeznek a rendőrség és a bűncselekmény elszenvedőinek kapcsolatában. A FRA 2012. évi kutatási eredményei alapján az esetek túlnyomó többségében az áldozatok percepció és/vagy korábbi negatív tapasztalatai eredményezték az igazságszolgáltatási rendszer igénybevételének elmaradását.¹¹⁰

Miként az a szexuális irányultság és/vagy nemi identitás felvállalása kapcsán korábban már említésre került, a megbélyegzéstől és az esetleges megtorlástól való félelem a probléma súlyosságának felmérését, és a hatósági eljárás lefolytatását szintén megnehezíti. Időközben azonban komoly nemzetközi összefogás kezdődött meg a hatékonyságnövelés érdekében a rendvédelmi szervek és a civil szervezetek együttes részvételével.

Az UNI-FORM elnevezésű projekt keretében tíz uniós tagállam, köztük Magyarország is, egy határokon átnyúló rendszert kíván kiépíteni az előítéletes indokból elkövetett bűncselekmények bejelentésének és nyilvántartásba vételének elősegítésére.¹¹¹ A 2015 novemberétől 2017 novemberéig tartó program azon felül, hogy az LMBT közösség szükségleteit prioritásként kezeli, a probléma felszámolásában betöltött szerepük elismerése révén a civil szervezetek legitimáltságát is magasabb szintre emeli.¹¹² A jövőre nézve az ehhez hasonló, precedens értékű kezdeményezések tovább erősíthetik az összefogást a kisebbségvédelem különböző területein működő szervezetek között.

¹⁰⁸ Uo. 332. § c).

¹⁰⁹ FRA (2013): p. 21.

¹¹⁰ Uo. p. 21.

¹¹¹ UNI-FORM. [<http://www.uni-form.eu/hu>] (Letöltve: 2017. 03. 14.).

¹¹² Uo.

3.2. Civil szervezetek: legitímáció és reputáció

A civil szervezetek, mint az állampolgári jogok kiteljesedésének produktumai, jelentős potenciállal bírnak az LGBT jog- és érdekvédelem előmozdításában.¹¹³ A tényleges eredmények eléréséhez azonban mindenekelőtt a rendelkezésre álló forráskészleteket és a létesítés körülményeit kell tanulmányozni. Az érdekvédő civil szervezetek esetén mindezen felül a képviselni kívánt társadalmi csoport igényeinek feltérképezése is a mérvadó szempontok közt szerepel. Az alábbiakban ezt a hármas összetételű kritériumrendszert vizsgáltam, az eredményekből pedig következtetéseket vontam le a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem civil szférán belüli jövőjére nézve.

3.2.1. Intézményesültség és függetlenség

Általánosságban véve a civil szervezetek a profit felosztásának tilalmával, az államtól való függetlenséggel, és az önkéntes, közjót szolgáló tevékenységgel írhatók le.¹¹⁴ Ebből következően a személyi és anyagi források biztosítása nagymértékben függ a lakosság aktivitásától és a külső támogatástól. Mindazonáltal a közép- és kelet-európai régiókn belül a közreműködési hajlandóság alacsony foka, és az adományozási kultúra kiépíthetlensége komoly hátrányt jelent a civil kezdeményezések mélyreható kivitelezésében.¹¹⁵ A jelenség hátterében meghúzódó okok megértéséhez célravezető lehet a civil, vagy más néven harmadik szektor modellek Európán belüli előfordulásának és jellemzőinek áttekintése.

Az európai minták első sorban a függetlenség és az intézményesültség foka szerint különülnek el, támpontot nyújtva ez által mind a regionális, mind a hazai civil szféra lehetőségeinek és a korlátainak felméréséhez.¹¹⁶ Míg a strukturáltság szemszögéből nézve a nyugat-európai országokra, többek közt Németországra és Franciaországra jellemző, úgynevezett korporatív modell a legfejlettebb, a szervezeti autonómia

¹¹³ Bíró Endre (2002): *Nonprofit Szektor Analízis; Civil szervezetek jogi környezete Magyarországon*. [[http://www.ifjusagsegito.hu/belvedere/tan/biro_endre_nonprofit_szektor_analízis_\(2002\).pdf](http://www.ifjusagsegito.hu/belvedere/tan/biro_endre_nonprofit_szektor_analízis_(2002).pdf)] (Letöltve: 2016. 11. 02.). p. 1.

¹¹⁴ Európai Bizottság (1997): *Communication from the Commission on Promoting the Role of Voluntary Organisations and Foundations in Europe*. [<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/3640/attachments/1/translations/en/renditions/native>] (Letöltve: 2017. 04. 28.).

¹¹⁵ Arató Krisztina – Nizák Péter (2012): *Az érdekvényesítéssel foglalkozó civil szervezetek társadalmi beágyazódottsága Magyarországon*. In: *Civil Szemle*, 2012/2. szám. p. 14.

¹¹⁶ Nilda, Bullain (2005): *Átfogó nonprofit jogi reformkonceptió - lépések egy érték alapú civil jövőképféle*. *Civil Szemle*, II. évf. 2005/1. szám. p. 14.

magasabb szintjét mindenekelőtt a liberális, vagy más néven angolszász modellre épült nonprofit szervezetek valósították meg.¹¹⁷ Mellőzve ugyan a különbségek részletekbe menő tárgyalását, elmondható, hogy a civil szervezetek funkciója és államhoz fűződő viszonya szoros kölcsönhatásban áll egymással.

A magyarországi civil szektor jelenleg mind az intézményesültség, mind a szuverenitás tekintetében a fejlődési folyamat elején jár, ami abból a szempontból nem meglepő, hogy a nemzeti jogrendszer viszonylag későn, csupán a 2011. évi CLXXV. törvény beiktatásával rendezte a civil szervezetek működésével és támogatásával kapcsolatos kérdéseket.¹¹⁸ Ugyanakkor ezt a szabályozásbeli megkésettiséget oly módon is lehet értelmezni, hogy a formálódó állami- és civil viszonyrendszer lehetőséget kínál az országspecifikus körülményekhez való precízebb adaptálódásra, új alapokra helyezve ez által a felek közti munkamegosztást és a támogatási rendszert.¹¹⁹

3.2.2. A hatékonyságnövelés lehetséges módszerei

A passzivitást tükröző lakossági hozzáállás pozitív irányba történő elmozdítása a harmadik szektor szereplőinek elsődleges céljai közt szerepel, miként a civil szervezetek és az általuk képviselt személyek prioritásainak összehangolása sem tekinthető kevésbé elhanyagolható érdeknek. Az előbbi megvalósításában a nehézség abból adódik, hogy az állampolgárok részvétele leginkább az adományozásban és az önkéntes tevékenység időnkénti gyakorlásában merül ki, más szóval a tartós elköteleződéshez képest az esetenkénti hozzájárulás a gyakoribb.¹²⁰

Az aktivitás alacsony szintjének okait többek közt a civil szervezetek társadalmon belüli megítélésében érdemes keresni. Az általános közvélekedésből levont következtetések ugyanis rámutatnak a pénzügyi- és működési függetlenség, és a szakmaiság valódi jelentőségére. Egyrészt a lakosság felé közvetített hatékonyság és problémamegoldó képesség nem igazán kiegyensúlyozott, másrészt a külső szemlélők vélekedésében a nonprofit szervezetek tevékenysége gyakran összemosódik a korrupció, az átpolitizáltság, és a haszonszerzés gyanújával.¹²¹

¹¹⁷ Uo. p. 14-16.

¹¹⁸ 2011. évi CLXXV. törvény 2. § /2012. 01. 01./.

¹¹⁹ Nilda (2005): p. 23.

¹²⁰ Arató – Nizák (2012): p. 15.

¹²¹ Uo. p. 16-17.

A bizalmatlanság feloldásához következetesebben kell meghatározni a civil szervezetekre vonatkozó szabályozást és az elszámoltathatóság követelményét, míg az érdeklődés fokozásához mérlegelni kell a korábban bevezetésre került ösztönzőket.¹²² Az utóbbihoz kapcsolódóan meg kell jegyezni, hogy bizonyos esetekben már a tevékenység spektrumának leszűkítése, illetve az erőforrások koncentráltságának növelése elegendőnek bizonyulhat az érdemi változások eléréséhez.

Az LMBT érdekvédelem köré szerveződő civil szervezeteknek munkájuk során az említett nehezítő körülmények mellett további akadályokkal is szembe kell nézniük. A társadalom egy adott szegmensének szervezeti szintű képviselője ugyanis időről időre megköveteli az átfogó felmérések lefolytatását, és a tevékenységi területnek az aktuális problémákhoz történő igazítását. Miután jelen esetben az érdekképviselő centrumában egy perifériára szorult társadalmi csoport áll, a feladatok ellátásához szükséges pénzügyi- és személyi erőforrás biztosítása jelentős külső segítséget igényel. Ebből kifolyólag úgy vélem, hogy a civil szervezetek által igényelhető támogatások növelése, és az önkéntes tevékenység propagálása számottevő javulást eredményezhetne a hatékonyság növelésében.

3.2.3. Együttműködés a civil szférán belül, és kívül

A civil szervezetek működésében a társadalmi megítélés és erőforrás-ellátottság mellett a harmadik, lényegi szempont a megfelelő kapcsolati tőke fenntartásának, és egy jól működő együttműködési hálózat kiépítésének a képessége. Ebbe nem csupán a civil szervezetek és az általuk képviselt személyek közt kialakult kapcsolati háló értendő bele, hanem a szervezetek egymás közti kooperációja, és az állami szervekhez fűződő kötelezések is.¹²³

Az utóbbi esetben a közös programok és a tevékenység összehangolása révén mind a civil, mind az állami szektor szereplői komoly társadalmi és gazdasági előnyökre tehetnek szert. Az együttműködésre való hajlandóság és igény eddig leginkább az önkormányzatok részéről fogalmazódott meg, miután bizonyos feladatok ellátása során

¹²² Nilda (2005): p. 24.

¹²³ Kondorosi Ferenc (2000): *Civil társadalom az emberi jogok védelmében*. In: Magyar Közigazgatás, I. évf. 2000/1. sz. p. 25.

a civil szervezetek bevonása költségkímélőbb megoldásnak bizonyul, továbbá közvetlenül tudják közvetíteni a társadalmat foglalkoztató jelentősebb kérdéseket.¹²⁴

Miként az állami szervekkel folytatott konzultációs és együttműködési mechanizmusok sem épültek ki teljes mértékben, úgy a civil szervezetek közti érdekegyeztetés és kölcsönös segítségnyújtás is a fejlesztésre szoruló területek közé sorolható.¹²⁵ Meglátásom szerint, a kapacitások összevonása és a közös érdekek felismerése révén a civil szféra szereplőinek érdekérvényesítő képessége jelentősen megerősödhetne. Ennek eredményeképp hatásosabban tudnának reflektálni az állampolgárok, jelen esetben a hátrányos megkülönböztetésnek kitett csoportok, igényeire.

4. Konklúzió

Dolgozatomban azt kívántam igazolni, hogy a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemben a civil szervezetek mind az állami szervek, mind az állampolgárok szemszögéből nézve alkalmasnak bizonyulnak a szexuális kisebbségben lévő csoportokról való általános vélekedés pozitív irányú megváltoztatására. A civil szektor szerepvállalásának fontosságát elsőként a beleegyezési korhatár egységesítéséhez vezető folyamat bemutatásán keresztül érzékeltettem, majd ezt követően az LGBT közösségre hátrányt jelentő jogszabályi megkötések vizsgálata mentén fejttem ki a civil kezdeményezések, és kutatások jelentőségét a különbségtétel feloldásában.

A nonprofit szervezetekben rejlő potenciál feltárása mellett a velük kapcsolatos intézményi és társadalmi bizonytalanságokat is megjelentettem az elemzésben, ezáltal valós képet tükrözve a jelenleg fennálló akadályokról és a lehetséges megoldásokról. Ebből kifolyólag, a kutatások során részletekbe menően tárgyalt területekkel kapcsolatban könnyebben lehetett következtetéseket levonni, és észrevételezni az esetleges hiányterületeket, miként azt az oktatáson belüli diszkrimináció felszámolása, és az érdekképviselet hatékonyságának növelése esetén is látható.

A civil szférán belül a gyermek jogainak védelme az egyének és a szervezetek szintjén is a kiemelt érdekérvényesítési területek közé tartozik.¹²⁶ Ezzel szemben az LGBT

¹²⁴ Harsányi László–Széman Zsuzsa (1999): *Halak és hálók. Kapcsolatok a helyi szociálpolitikában*. In: Nonprofit kutatások 8. Nonprofit Kutatócsoport, MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 1999. p. 50.

¹²⁵ Arató – Nizák (2012): p. 19.

¹²⁶ Arató – Nizák (2012): p. 7.

jogok érvényre juttatása általában nem vált ki ilyen mértékű aktivitást a lakosságból. A témában érintett civil szervezetek részéről indokolt lehet tehát egy olyan stratégia kialakítása, melyben a gyermekek, és az LMBT személyek jogai, érdekei közti összefüggések átláthatóan, és könnyen értelmezhető formában jelennek meg

Az oktatási intézményen belüli felvilágosító előadások, és érzékenyítő programok szükségességének alátámasztásához többek közt az általam szervezett „Az LMBT közösség jog- és érdekérvényesítése” c. rendezvény tapasztalatait is felhasználtam. Az előadás ez év március 14-én került megrendezésre a Budapesti Corvinus Egyetemen, összesen 20 fő részvételével. Előadónak Dombos Tamást, a Magyar LMBT Szövetség egyik ügyvivőjét kértem föl, aki egy interaktív bevezetőt követően alapjaiban ismertette az LMBT közösséggel kapcsolatos tudnivalókat. Az esemény csupán egy internetes felületen, és mindössze egy hétig volt meghirdetve, ennek ellenére a résztvevők tanulmányait, végzettségét, és életkorát tekintve egy rendkívül sokszínű minta tudott kirajzolódni az érdeklődők körében. Mindebből arra a következtetésre jutottam, hogy mind az emberi jogok, mind a hátrányos megkülönböztetés témájában érdemes lehet rendszeressé tenni, és kibővíteni a tájékoztató előadásokat, hozzájárulva ez által a jogtudatosság növeléséhez, és a toleráns szemléletmód elsajátításához.

Összegezve a jelen kutatás eredményeit elmondható, hogy az alapvető jogok és szabadságok biztosítását szolgáló nemzetközi dokumentumok térnyerése univerzális társadalmi normák megszilárdulását helyezi kilátásba. Kezdve a világ számos országát tömörítő emberi jogi szerződésektől, az esélyegyenlőségi irányelveket implementáló nemzeti alkotmányokig, egy egyre átfogóbb szabályozási rendszer látszik kiépülni a diszkriminációs gyakorlatok felszámolása érdekében. Ez a folyamat alkalmat teremthet a civil szervezetek számára, hogy bekapcsolódjanak a nemzetek felett álló intézmények vérkeringésébe, ezáltal elősegítve olyan emberi jogi vívmányok megszületését, mint például a Yogyakarta alapelvek.¹²⁷ A jelen kutatásban ugyan nem került bemutatásra ez az elvrendszer, sem a nemzetközi kapcsolatokra gyakorolt hatása, de a jövőre nézve érdemes lenne megvizsgálni annak az eshetőségét, hogy ez a fajsúlyos dokumentum jogilag kötelező erővel bírjon, elismerve ez által mind az LMBT emberek, mind a civil szervezetek jogait és érdekérvényesítési képességét.

¹²⁷ Yogyakarta alapelvek. [<http://www.yogyakartaprinciples.org/introduction>] (Letöltve: 2017. 03. 14.).

5. Irodalomjegyzék

Könyvek, kiadványok

HALMAI Gábor – Tóth G. Attila (2003): *Emberi Jogok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

HARSÁNYI László–Széman Zsuzsa (1999): *Halak és hálók. Kapcsolatok a helyi szociálpolitikában*. In: Nonprofit kutatások 8. Nonprofit Kutatócsoport, MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 1999.

KONDOROSI Ferenc (2001): *Az Emberi Jogok Európai Rendszere és Védelme*. In: Európai Füzetek 8. Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém, 2001.

Folyóiratok, periodikák

ARATÓ Krisztina – Nizák Péter (2012): *Az érdekérvényesítéssel foglalkozó civil szervezetek társadalmi beágyazódottsága Magyarországon*. In: Civil Szemle, 2012/2. szám.

BÁN Tamás (2002): *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből*. In: Fundamentum, 2002/3-4. szám.

KONDOROSI Ferenc (2000): *Civil társadalom az emberi jogok védelmében*. In: Magyar Közigazgatás, I. évf. 2000/1. sz. p. 25.

KSH (2014): *Családtípusok és párkapcsolati formák változása a népszámlálási adatok tükrében*. In: Statisztikai Tükör, VII. évf. 2013/115. szám.

NILDA, Bullain (2005): *Átfogó nonprofit jogi reformkoncepció - lépések egy értékalapú civil jövőkép felé*. In: Civil Szemle, II. évf. 2005/1. szám.

SZEMESI Sándor: *A diszkrimináció tilalma az emberi jogok európai rendszerében és a magyar jogrendben*. In: Kül-Világ, VII. évfolyam 2010/4. szám.

Tanulmányok, elemzések, jelentések

BÍRÓ Endre (2002): *Nonprofit Szektor Analízis; Civil szervezetek jogi környezete Magyarországon*.

[[http://www.ifjusagsegito.hu/belvedere/tan/hiro_endre_nonprofit_szektor_analízis_\(2002\).pdf](http://www.ifjusagsegito.hu/belvedere/tan/hiro_endre_nonprofit_szektor_analízis_(2002).pdf)] (Letöltve: 2016. 11. 02.)

DOMBOS Tamás (2010): *A magyarországi leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű közösség prioritásai*. Háttér Társaság a Melegekért, Budapest.

[<http://www.hatter.hu/download/file/fid/5904>.] (Letöltve: 2016. 11. 02.)

EURÓPAI Bizottság (1997): *Communication from the Commission on Promoting the Role of Voluntary Organisations and Foundations in Europe*.

[<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/3640/attachments/1/translations/en/renditions/native>] (Letöltve: 2017. 04. 28.)

EURÓPAI Bizottság (2012): *Special Eurobarometer 393; Discrimination in the EU in 2012*. TNS Opinion & Social, 2012.

[http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf] (Letöltve: 2016. 11. 02.)

EURÓPAI Parlament (1998): *Resolution on equal rights for gays and lesbians in the EC (B4-0824 és 0852/98)*. Official Journal C313, 1998.

EURÓPAI Unió Alapjogi Ügynöksége (2013): *EU LGBT survey; European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey; Results at a glance*.

[http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf]

(Letöltve: 2017. 04. 12.)

EUROSTAT Statistics (2016): *Marriage and divorce statistics*.

[http://ec.europa.eu/justice/civil/family-matters/marriage/index_en.htm] (Letöltve: 2017. 04. 22.)

FREID Mónika [szerk.] (2014): *Magyarország, 2013*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2014. [<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2013.pdf>]

(Letöltve: 2017. 03. 12.)

ILGA-Europe (1999): *After Amsterdam; Sexual Orientation and the European Union*.

[http://www.ilgaeurope.org/sites/default/files/Attachments/1999_after_amsterdam_english.pdf] (Letöltve: 2017. 04. 20.)

ILGA-Europe (2016): *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe*.

[http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2016/full_annual_review.pdf] (Letöltve: 2017. 04. 12.)

KARSAY Dodó (2015): *A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek iskolai tapasztalatai Magyarországon; Az LMBT kutatás 2010 eredményei alapján*.

[<file:///C:/Users/User/Downloads/hatter-lmbtkut2010-oktatas.pdf>] (Letöltve: 2017. 03. 27.)

KARSAY Dodó (2015): *Az azonos nemű párok párkapcsolatai és gyermekvállalása Magyarországon*. Háttér Társaság a Melegekért, 2015.

[<http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/hatter-lmbtkut2010-gyerek.pdf>] (Letöltve: 2017. 02. 17.)

KSH (2012): *Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig*.

[<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf>] (Letöltve: 2017. 03. 28.)

- LABRISZ Leszbikus Egyesület - Szimpozion Egyesület (2015): *Melegség és Megismerés program*. [<http://melegsegesmegismeres.hu/newsletter/mm-projektbeszamolo-2014.pdf>] (Letöltve: 2017. 04. 12.)
- MAGYAR LMBT Szövetség (2012): *Stratégiai Terv 2012-2016*. [http://www.lmbtszovetseg.hu/sites/default/files/mezo/file/stratterv_2012-2016.pdf] (Letöltve: 2017. 02. 29.)
- MAGYAR LMBT Szövetség (2013): *A Magyar LMBT Szövetség véleménye a „Családi életre nevelés” tantárgy kerettantervének tervezetéről*. [http://www.lmbtszovetseg.hu/sites/default/files/mezo/file/lmbtszov_csen_2013marc.pdf] (Letöltve: 2016. 11. 02.)
- MAGYAR LMBT Szövetség (2014): *A Magyar LMBT Szövetség véleménye az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (2014-2020) Európai Bizottságának formális egyeztetésre benyújtott tervezetéről*. [http://lmbtszovetseg.hu/sites/default/files/mezo/file/lmbtszov_efop_2014nov.pdf] (Letöltve: 2016. 11. 02.)
- MINTON, Stephen et al. (2008): *An exploratory survey of the experiences of homophobic bullying among lesbian, gay, bisexual and transgendered young people in Ireland*. In: Irish Educational Studies, 2008. In: UNESCO (2012): p. 18.
- MOCSONAKI László – Sándor Bea [szerk.] (2000): *Amszterdam után; A szexuális orientáció az Európai Unióban és Magyarországon*. Háttér Társaság a Melegekért, 2000. [http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/1999_after_amsterdam_hungarian.pdf] (Letöltve: 2017. 04. 24.)
- ODIHR (2009): *Preventing and responding to hate crimes; A resource guide for NGOs in the OSCE region*. [<http://www.osce.org/odihr/39821?download=true>] (Letöltve: 2017. 04. 27.)
- STONEWALL (2009): *The Teachers’ Report*. In: UNESCO (2012): p. 18-19.
- SZÉKELY László (2016): *Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-883/2016. számú ügyben*. [https://www.ajbh.hu/documents/10180/2500969/Jelent%C3%A9s+a+nem+%C3%A9s+n%C3%A9vv%C3%A1ltoztat%C3%A1s+szab%C3%A1lyaival+%C3%B6sszef%C3%BCgg%C3%A9sben+883_2016/c3e95e9a-b1f3-4a55-a9f8-e0c14fff0773?version=1.0] (Letöltve: 2016. 11. 02.)
- TAKÁCS Judit et al. (2007): *A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek kirekesztettsége Magyarországon*. MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2007. [<http://www.policy.hu/takacs/pdf-lib/LMBT-kirekesztes-2007.pdf>] (Letöltve: 2016. 11. 02.)

UNESCO (2012): *Good Policy and Practice in HIV and Health Education; Education Sector Responses to Homophobic Bullying*.
[<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002164/216493e.pdf>] (Letöltve: 2017. 03. 12.)

UNICEF (2014): *A szexuális irányultságon és/vagy nemi identitáson alapuló, gyermekekre és szülőkre irányuló diszkrimináció felszámolása*. [http://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/01/unicef_allasfoglalas_lmbt.pdf] (Letöltve: 2016. 11. 02.)

Törvények, jogszabályok

A bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi XXIX. törvény /2009. 07. 01./

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény /1979. 04. 01./

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény /2013. 07. 01./

A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény /2012. 01. 01./

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény /1993. 09. 01./

A Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény /1949. 08. 20./

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvény /1962. 06. 01./

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény /2012. 09. 01./

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény /2014. 04. 15./

Az Alkotmány módosításáról szóló 1972. évi I. törvény /1972. 04. 26./

Az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény /1989. 10. 23./

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény /1998. 07. 01./

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény /2004. 01. 27./

Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény /2012. 01. 01./

Magyarország Alaptörvénye /2011. 04. 25./

Alkotmánybírósági határozatok

37/2002. (IX. 4.) AB határozat /2002. 09. 03/

154/2008. (XII. 17.) AB határozat /2008. 12. 15./

Nemzetközi dokumentumok

ENSZ Alapokmány /1945. 10. 24./

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata /1948. 12. 10./

Emberi Jogok Európai Egyezménye /1953. 09. 03./

Európai Unió Működéséről szóló Szerződés /1999. 05. 01./

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya /1976. 03. 23./

Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez. /2005. 04. 01./

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozatai

Dudgeon v. Egyesült Királyság (7526/76) /1983. 02. 24./

E.B. v. Franciaország (43546/02) /2008. 01. 22./

X. és mások v. Ausztria (19010/07) /2013. 02. 19./

Az Európai Tanács Miniszterek Bizottságának ajánlásai

CM/Rec(2010)5.sz. Ajánlás /2010. 03. 31./

Egyéb források:

UNI-FORM. [<http://www.uni-form.eu/hu>] (Letöltve: 2017. 03. 14.)

Yogyakarta alapelvek. [<http://www.yogyakartaprinciples.org/introduction>] (Letöltve: 2017. 03. 14.)

6. Mellékletek

1. számú melléklet: Kifejezések, meghatározások

AIDS: *Acquired Immunodeficiency Syndrome*, azaz a szerzett immunhiányos tünetegyüttes rövidített neve, amelyet a HIV vírus okoz. Jelenleg gyógyíthatatlan betegségként van számon tartva.

Biológiai nem: Az emberek besorolása 'nő' és 'férfi' kategóriákba testük alapján.

Biszexualitás: a biszexuális emberek a sajátjukéval azonos és/vagy a sajátjukétól eltérő nemű egyénekhez vonzódnak.

Egyenlő jogvédelem: az államnak arra vonatkozó kötelezettségét jelenti, hogy a jogalkotás és a jogszabályok alkalmazása során tartózkodjon a személyek hátrányos megkülönböztetésétől, jogszabályban tiltsa meg és szankcionálja a diszkriminációt, továbbá teremtsen hatékony jogorvoslatot a hátrányos megkülönböztetés okozta sérelmek orvoslására.

Esélyegyenlőség: a társadalomban valamilyen szempontból hátrányos helyzetben lévők esélyeinek kiegyenlítése.

Heteroszexualitás: a heteroszexuális emberek a sajátjukétól eltérő nemű egyénekhez vonzódnak.

HIV: *Human Immunodeficiency Virus*, azaz emberi immunhiányt okozó vírus, amely az AIDS betegséget okozza.

Homofóbia: a leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű emberekkel kapcsolatos fóbiát jelenti. Ellenséges, előítéletes megnyilvánulásokban, diszkriminációban érhető tetten.

Homoszexualitás: a homoszexuális emberek a sajátjukéval azonos nemű egyénekhez vonzódnak. Ezen belül a **leszbikus** kifejezés a homoszexuális nőkre, a **meleg** szóhasználat pedig a homoszexuális férfiakra alkalmazott, politikailag korrekt kifejezés.

Jogegyenlőség: mindenki számára ugyanazon jogok egyenlő mértékű biztosítása

Közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek / diszkriminációnak minősül az olyan rendelkezés, amelynek eredményeként egy személy vagy csoport valamely

tulajdonsága, jellemzője (ún. védett tulajdonsága) miatt részesül kedvezőtlenebb bánásmódban, mint amelyben más, összehasonlítható helyzetben levő személy vagy csoport részesül, részesült vagy részesülne.

Közvetett hátrányos megkülönböztetésnek / diszkriminációnak minősül az a közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek nem minősülő, látszólag az egyenlő bánásmód követelményének megfelelő rendelkezés, amely a védett tulajdonságokkal rendelkező egyes személyeket vagy csoportokat lényegesen nagyobb arányban hátrányosabb helyzetbe hoz, mint amelyben más, összehasonlítható helyzetben lévő személy vagy csoport volt, van, vagy lenne.

LMBT: a rövidítés a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű egyénekre vonatkozik. Meg kell jegyezni, hogy az LMBT kategória olykor nem teljes körű, és nem mindig fedli le a kisebbségben lévő szexuális irányultságok és/vagy nemi identitások teljes spektrumát.

Megtorlásnak minősül az a magatartás, amely az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt kifogást emelő, eljárást indító vagy az eljárásban közreműködő személlyel szemben ezzel összefüggésben jogsérelmet okoz, jogsérelem okozására irányul vagy azzal fenyeget.

Nemi identitás: az egyén nemi tudatát tükrözi, amely alapján az egyén saját magára férfiként vagy nőként, egyikként sem vagy mindkettőként, esetleg a kettő kombinációjaként tekint. Egy személy nemi identitása általában megegyezik a születési nemmel, melyet jellemzően a nemi szervek határoznak meg.

Szexuális irányultság alatt egy személy másokhoz való fizikai, romantikus és/vagy érzelmi vonzódását értjük. A legtöbb embernél a szexuális irányultság az identitás szerves részét képezi, de nem függ össze a nemi identitással.

Társadalmi nem: Azokat a nemi szerepeket, elvárásokat és önkifejezési módokat tartalmazza, amelyeket a társadalom egy nemhez társít.

Transzszexualitás: a transznemű emberek esetében eltérés van a saját nemi tudat és a születéskor kialakult nem között. Néhány esetben megjelenésük, jellegzetes vonásaik és egyéb külső jellemzőik szembemennek a társadalom által elvárt normatív nemi magatartással.

Zaklatásnak minősül az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személynek védett tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszégyenítő vagy támadó környezet kialakítása.

Forrás:

CSERNUS Eszter [szerk.] (2003): *HIV/AIDS és emberi jogok Magyarországon*. Társaság a Szabadságjogokért, Budapest, 2003. p. 175.

HALMAI Gábor – Tóth G. Attila (2003): *Emberi Jogok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. p. 366-370.

HÁTTÉR Társaság (2015): *Ismerd meg a jogaid!* Harmadik Kiadás, 2015. március.
[\[file:///C:/Users/User/Downloads/ismerdmeg-2015%20\(1\).pdf\]](file:///C:/Users/User/Downloads/ismerdmeg-2015%20(1).pdf) p. 18-19.

UNICEF (2014): *A szexuális irányultságon és/vagy nemi identitáson alapuló, gyermekekre és szülőkre irányuló diszkrimináció felszámolása*. [\[http://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/01/unicef_allasfoglalas_lmbt.pdf\]](http://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/01/unicef_allasfoglalas_lmbt.pdf) (Letöltve: 2016. 11. 02.). p. 2.

2. számú melléklet: Intézmények, szervezetek

Az **Emberi Jogok Európai Bírósága** az 1950. évi Emberi jogok európai egyezményében és kiegészítő jegyzőkönyveiben foglalt jogok védelmével foglalkozik. A védett jogok polgári, illetve politikai – tehát nem gazdasági és szociális – jellegűek.

A **Habeas Corpus Munkacsoport** 1999-ben azzal a céllal alakult, hogy elősegítse az európai integrációs eszme terjesztését, fő hangsúlyt helyezve az emberi jogok és alapvető szabadságok megismertetésére és védelmére tanácsadással, képzéssel. A Munkacsoport által működtetett Habeas Corpus Jogsegély a magánéleti jogaikban sértett egyének számára nyújt jogvédelmet.

A **Háttér Társaság a Melegekért** egy közhasznú, országos működési körű társadalmi szervezet, mely komoly szerepet vállal a hazai lesbikus, meleg, biszexuális, transznemű, queer és interszexuális mozgalom ügyeiben. A szervezet számos, az LMBTQI embereket segítő szolgáltatást működtet, mint például a Meleg Háttér Információs és Lelkisegély Szolgálatot, HIV/AIDS program és a Háttér-Meleg Jogsegély Szolgálat.

A **Labrisz Lesbikus Egyesület** legfontosabb célja a lesbikus és biszexuális nők önfogadásának és láthatóságának erősítése és a szélesebb társadalommal való dialógus nyilvános vitákon, személyes beszélgetéseken, kiadványokon, ismeretterjesztésen és az egyesület középiskolai programján keresztül.

A **Lambda Budapest Meleg Baráti Társaság** a homoszexuálisok érdekvédelmével foglalkozik. Kulturális folyóiratot jelentet meg, meleg fesztiválokat, demonstrációkat, filmfesztiválokat és egyéb rendezvényeket szervez.

Az **ILGA-Europe** a Nemzetközi Meleg és Lesbikus Szövetség (ILGA) európai regionális szervezete. Célja az európai meleg, lesbikus, biszexuális és transznemű emberek egyenlősége és emberi jogainak érvényesítése. Európa szerte közel 200, főként LMBT emberekből álló tagszervezetet képvisel.

A **Szimpozium Egyesület** a meleg, lesbikus, biszexuális és transznemű fiatalok kulturális, oktatási és szabadidős közhasznú egyesülete. Célja az LMBTQ fiatalok közösségének szervezése, emberi fejlődésük és jóllétük, társadalmi szerepvállalásuk érdekében.

Forrás:

HABEAS Corpus Eurocentrum Egyesület. [http://habeascorpus.hu/?page_id=18] (Letöltve: 2017. 05. 01.)

HALMAI Gábor – Tóth G. Attila (2003): *Emberi Jogok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. p. 366-370.

HÁTTÉR Társaság. [<http://www.hatter.hu/egyesuletunk>] (Letöltve: 2017. 05. 01.)

ILGA-Europe. [<http://www.ilga-europe.org/who-we-are/what-ilga-europe>] (Letöltve: 2017. 05. 02.)

LABRISZ Leszbikus Egyesület. [<http://www.labrisz.hu>] (Letöltve: 2017. 04. 29.)

SZIMPOZION Egyesület. [<http://lmbtszovetseg.hu/szovetsegunk/tagszervezetek/szimpozion>] (Letöltve: 2017. 05. 01.)